

A Bánáttól a Muráig

A magyarság nemzeti önvédelmi kísérletei 1918–1919 fordulóján

Ha Károlyi Mihály és kormánya 1918 november–decemberén nem szerelteti le a frontokról hazaérkező kb. 650 ezer magyar és 50 ezer ruszin katonát, ha megszervezi az ország nemzeti önvédelmét, akkor nem került volna idegen fennhatóság alá három és fél millió magyar, a nemzet egyharmada. S nem veszítettük volna el a haza területének kétharmadát, 232 488 km²-t. Ezért tartottuk fontosnak, hogy az elmúlt évtizedekben olyan elhallgatott vagy jelentéktelenné hazudott tényeket is közöljünk, melyek bizonyítják: a Károlyi-kormány akadályállításai, sőt tiltásai ellenére a történelmi haza több pontján a magyarság helyi erői szervezték a nemzeti önvédelmet. Az a képtelen helyzet állt elő, hogy *a mostohává vált hazával szemben is kellett a szülőföldjüket oltalmazni, nemcsak rájuk tört hódító hadak ellen. A wilsoni önrendelkezési jogokra hivatkozva cselekedtek, és igyekeztek menteni a menthetőt.*

A történelmi Magyarország egyes elszakításra ítélt és a Károlyi Mihály által vezetett kormány által sorsára hagyott tájakon 1918 decemberében és 1919 januárjában sorra születtek a magyarság önállóságát, önkormányzatát megteremteni kívánó tervek. Ezek közt volt olyan, amelyik rövid ideig meg is valósult, és a hatalmas magyar területeket elfoglaló ellenséges katonaság számolta fel azokat. Elsőként a Bánáti Köztársaság jött létre (1918. október 31. – november 16.) Temesvár központtal. Aztán az Erdélyi, a Kalotaszegi, sőt egy sajátos kísérletű Mura Köztársaság szerveződött. Erdély védelmére 1918 decemberében felállították a Székely Hadosztályt. Ennek egyik seregteste, a Székely Dandár alakulatai később, 1919 augusztusában már Sopron, illetve Vasvár körzetében állomásoztak. Az egyik soproni székely egység e hónap végén megfutamította a Dunántúl jelentős részét megszállt román hadsereg egyik csapatát, amely Győrből előrenyomulva, Csomát és Kapuvárt akarta elfoglalni.¹

Szólunk az ún. nyugat-magyarországi szláv folyosóról, amelyet a párizsi békekonzferencia két hónapos vita után, 1919. március 8-án végül nem tartott megvalósíthatónak. Elemezzük a Vas vármegyéhez tartozó Vendvidék helyzetét, az itt élő lakosság küzdelmét a megszállók ellen, az e tájon született autonómia-terveket, végül a Mura mente elszakítását. Mindezek a szintén nemzeti önrendelkezés jegyében vívott nyugat-magyarországi felkelés (1921. augusztus 28. – október 4.), majd Lajtabánság állam (október 4. – november 4.) kikiáltásának és létének igen fontos előzményei voltak. Ez utóbbi szorosban kapcsolódott a szocialista-kommunista irányítású, Pécssett kikiáltott Baranya–Bajai Szerb–Magyar Köztársasághoz (1921. augusztus 14–21.), mert a bethleni gróf Bethlen István által vezetett magyar kormány a szerb csapatok pécsi-baranyai kivonulását junktimba (összefüggésbe - az olv.szerk. megj.) hozta az Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi területek átadásával.

Az előzmények röviden: az 1918. október 31-i Károlyi Mihály-féle államcsínyt – e napon a Monarchia déli főparancsnoksága még Belgrádban székelt! – követő napon, november elsején Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere önként, minden külső kényszer nélkül, körtáviratban azonnali hatállyal elrendelte, hogy a Monarchia kötelékében a különböző frontokon küzdő magyarországi csapatok tegyék le a fegyvert. Miközben jól tudta, hogy ugyanezen a napon, november elsején délelőtt 10 órakor az olaszországi Padovában a Monarchia és az antanthatalmak képviselői között megkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások.² A fegyverletétel elrendelésével Linder megnehezítette a magyar–osztrák fél tárgyalási helyzetét, ráadásul bizonyára tudomása volt arról, hogy Magyarországot fenyegetve a cseh, a román és a szerb hadvezetés megkezdte csapatai létszámának erőltetett feltöltését! Mindössze 53 órai tárgyalás után, 1918. november 3-

¹ Koréh Endre: „Erdélyért”. A székely hadosztály és dandár története 1918–1919. II. kiad. Bp. 1929. 193-194. old.

² Ormos Mária: Padovától Trianonig 1918–1920. Bp. 1983. 59. old.

án délután 3 órakor megkötötték a padovai fegyverszüneti egyezményt.³

A november 4-én, délután 3 órakor hatályba lépett 38 pontból álló szerződés többek között elrendelte az ellenségeskedés azonnali beszüntetését, és a *Monarchia csapatainak az 1914. évi határok mögé való visszavonulását. Ez kedvező volt Magyarország számára*, mert magyar viszonylatban a történelmi Magyarország ezeréves határait jelentette, amelyen belül ezen a napon még egyetlen idegen, ellenséges katona sem tartózkodott! A padovai fegyverszünet lezárta az Osztrák-Magyar Monarchia és az antant között négy éve dúló háborút, azonban nem avatkozott az országhatárokbá, azt a békekötésre hagyta.

A Károlyi-kormányban ebben a helyzetben nyomban a megalakulása után, már 1918. november elsején, egyik első intézkedéseként a hazában tartózkodó és a frontokról hazaérkező csapatok egy részét azonnal a történelmi országhatárok oltalmára kellett volna vezényelnie. S e haderővel gyorsan, határozottan megszállni és lezárni a Duna menti, ausztriai Hainburgi(Hunvári)-rögtől (Pozsonytól nyugatra) hatalmas keleti ívet alkotó s az Al-Dunáig, Orsova járási székhelyig húzódó, 1500 km hosszúságú Kárpátok hegyláncának kb. harminc hágóját, illetve szorosát. Hasonlóan cselekedni a Kárpát-medencét a vízvásztóknál elhagyó néhány folyó (Dunajec, Poprád, Bodza, Olt, Zsil) országhatári völgyszakaszán. Ezen kívül a magyar kormányknak sürgősen meg kellett volna szerveznie a Kárpátok hegyláncán az országból kifutó-bejövő közutak, illetve vasútvonalak határpontjainak (települések, pályaudvarok, hágók, folyóvölgyek) a szigorú ellenőrzését a meglévő határrendőr és más alakulatokkal.

Az igen kedvező terepviszonyok és kitűnő védekezési lehetőségek miatt ennek a feladatnak a végrehajtása nem jelenthetett gondot akár csak egy kb. 100 ezer fős, jól felszerelt, kiképzett és harcedzett magyar hadseregnek, amelyet a frontokról zárt menetben hazaérkezett alakulatok képeztek volna. Az előbbiekkal kapcsolatos gyors intézkedések helyett „Linder Béla forradalmi hadügyminiszter fegyverletételi parancsát elsősorban a magyar határvédelem megerősítésére beérkező csapatok tartoztak végrehajtani. Azután az erdélyi szorosok állásai kerültek sorra, úgyszintén a Duna–Száva-vonal, ahol a helyzet Horvátország forrongása folytán amúgy is kedvezőtlen fordulatot nyert”.⁴

1918. november első napjaiban ugyanis nemcsak a Felvidéken és Erdélyben, hanem a Délvidéken, a Dráva és a Duna folyása mentén – mint ősidők óta természetes védővonalon – is minden körülmény adott volt a Károlyi-kormányzat számára a nemzeti önvédelem megszervezéséhez, katonai hídfőállások kiépítéséhez, de ezt is elmulasztotta. Különösen azoknak a fő stratégiai helyeknek megerősítését, ahol hidak, illetve vasúti átkelők voltak a két folyón, hiszen a szerb hadsereg ekkori létszáma (kb. 20 ezer fő, erről később még részletesen szólunk) korántsem volt elegendő a Szerbia által a történelmi Magyarországgal szemben kitűzött hadicélok eléréséhez. Másrészt a balkáni antant haderő ekkor még távolt volt hazánk déli határaitól, és létszámfeltöltés alatt állt. Ezért sem volt feltételezhető, hogy a szerb alakulatok esetleg pontonhidakat vernek a Dunán, és azokon keresztül támadnak Dél-Magyarországra.

Ehelyett várható volt, hogy a meglévő átkelőkön igyekszik majd átjutni. Keletről északnyugat felé ezek sora a Dunán az alábbiakban következett. Az első a magyar–román–szerb államhatár hármastalálkozási pontja volt, a már említett Orsova térségében a Kazán-szorosnál, illetve a Vaskapunál. Innen nyugati irányba már a szerb–magyar határ futott. Ezért a következő két hídfő szükséges helye: a szerbiai Szendrő (Smederovo) várossal szemben, ahol a magyar oldali Kevevéra járási székhely szomszédságában, majd feljebb Pancsova törvényhatósági jogú város közelében vasútvonalak végződtek, illetve kikötők működtek a Duna partján. A negyedik nagy hídfő létesítése a Duna-Száva torkolatánál elhelyezkedő a szerb fővárossal, Belgráddal szemben lett volna kézenfekvő. E térség már a magyar-szerb határ nyugati végpontját jelentette.

A Duna-Száva torkolattól északnyugatra a horvát-szlavón vidéken elhelyezkedő Szerém (Srijem) vármegye feküdt, amely hazánkkal ellenséges felvonulási területté változhatott. Horvát-Szlavónország ugyanis már 1918. október 29-én egyoldalúan felmondta az 1868. évi horvát–magyar kiegyezést, és kinyilvánította nemzeti függetlenségét. Ebben a helyzetben az említett Szerém (Srijem), valamint Verőce (Virovitica), Belovár-Kőrös (Bjelovar-Križevci) és Varasd (Varaždin) vármegyét lényegében bármikor birtokba vehették a szerb és horvát csapatok, és elfoglalhatták a Duna és a Dráva vonaláig terjedő horvát területeket a történelmi magyar–horvát határ vonaláig.

³ A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. (A páduai fegyverszünet.) Személyes tapasztalatok és hiteles okmányok alapján ismerteti Nyékhegyi Ferenc ezredes. Bp., 1922. 3-81. old. (A továbbiakban: Nyékhegyi F.)

⁴ Szende Zoltán: Ismeretlen adatok Magyarország 1918. évi fegyverletétéléről. In. Nagymagyarország, 1931. június 1. IV. évf. 6. szám, 4. old. (Kiemelés tőlem – B. J.)

Tovább haladva a Szerémségben, a Duna partján fekvő Szalánkemén (Stari Slankamen) kikötőjével átellenben kívánkozott egy hídfő létesítése ott, ahol Tittel járási székhely alatt a Tisza a Dunába ömlik. Ez után különös erősítést kívánt a történelmi Magyarország déli főkapuja, Újvidék, mert vele szemben a szerémségi oldalon hamarosan a szerb hadsereg kezére került Pétervárad (Petrovaradin) hatalmas erődrendszere. Tovább a Duna Bács-Bodrog vármegyei partján, különösen Újfutak, Palánka (ez vasúti végállomás is) és Gombos folyami kikötőket (az utóbbi helységénél a dunai vasúti hidat is) kellett volna védelmezni.

Néhány adat a napjainkra már kevésbé ismert Szerém vármegyével kapcsolatban. A Duna és a Száva között elterülő nagytáj, a Szerémség – melyen századok óta Szerém vármegye helyezkedett el –, a középkori Magyarország egyik legfejlettebb vidéke volt, élen járt a szőlő- és bortermelésben. Magyar lakossága a török hódoltság idején elpusztult, elmenekült. A helyüket szerb és horvát betelepülők, később német, szlovák, cseh, ruszin jövevények ülték meg. A 18-19. században a dunántúli és bácskai elvándorlás következtében több magyar szóróványa, illetve nyelvzigete (Maradék, India, Úrög, Nyékinca, Herkóca) keletkezett. Közben, 1764-ben a történelmi magyar államtól Szerém, valamint Pozsega és Verőce vármegye Horvátországhoz került Fiume kikötővárosért cserébe, amelyet később, 1779. április 23-án Mária Terézia királynő szabad királyi várossá emelt, és mint a Magyar Szent Koronához tartozó külön testet (corpus separatum) a kerületével együtt Magyarországhoz csatolta. Az 1910. évi népszámlálás Szerém vármegyében kereken 29 400 magyart jegyzett fel, az összlakosság 7,10 %-át.

A Duna és a Dráva torkolata után, a Dráva folyása mellett a szlavóniai megyeszékhely, Eszék (Osijek) volt a második legfontosabb délvidéki főkapu, amelyet a folyón át híd és vasút kötött össze Magyarországgal. Várható volt, hogy a szerb hadsereg hídfőként használja majd a várost, emiatt elengedhetetlennek tűnt egy magyar ellen-hídfő sürgős kiépítése Bellye – Kisdárda körzetében. A Dráva folyásán tovább északnyugat felé, mindenekelőtt a magyar oldali közúti és vasúti átkelőknél – Drávaszabolcs, Barcs, Murakeresztúr és Zrínyifalva (szemben a megyeszékhely Varasd) –, illetve a Dráván átívelő

vasúti hidak térségében (Zaláta és Gyékényes) kellett volna a határvédelmet megszervezni.

E helyett a Délvidéken is az történt, ami másutt az országban. Például a döntően magyar többségű bácskai városban, Szabadkán „senki sem törődött a közlgő szerbekkel, mert a nemzeti tanács csak a mindenünnen beözönlő csapatok lefegyverzésével és hazaindításával foglalkozott”. Például a tiroli frontszakaszról Szabadkára érkező székesfehérvári 10-es Mackensen-huszárok egyik szállítmányát lövésre kész géppuskákkal fogadták a pályaudvaron. Az alakulat parancsnokának, egy huszár ezredesnek az állomásparancsnokság tisztje szabályszerűen jelentette, hogy a Károlyi-kormány rendeletére minden Magyarországra beérkező tábori alakulat köteles leadni a fegyverzetét, majd haza kell mennie. Az ezredes kijelentette, hogy őt nem Magyarországra, hanem a Délvidéken állomásozó Kövess-hadsereghez⁵ irányították, és kieroszakolta alakulata fegyvereinek a megtartását. Azt azonban már nem tudta megakadályozni, hogy a vonatszerelvénye mozdonycseréjét ne elől, hanem hátul végezzék el. A vonatát nem a Duna-frontvonala, hanem Székesfehérvár felé indították.

Egyébként a keleti frontról Újvidék védelmére érkező egyes csapatszállítmányokat már szabadkai, majd az újvidéki magyar nemzeti tanácsok oszlatták fel. Szintén Újvidéken – mivel egy svadron (lovasszáhad) az őrnagy rangú parancsnokával nem volt hajlandó leszerelni – a magyar nemzeti tanács nemzetőrséget szervezett, megszállta a Duna-hidat és a pályaudvart, ahol egymás után fegyverletételre kényszerítették a város védelmére érkező csapatokat.

A leszerelést szorgalmazó magyar (?) nemzeti tanácsok bűneit tovább súlyosbították a budapesti katonatanács kiküldöttei, amelyek géppuskás osztagokkal várták a vasútállomásokon a haza védelmére befutó alakulatokat. Ezeket nyomban lefegyverezték, a tisztiket internálták, miközben éltették a hadseregétől megszabaduló, semleges Magyarországot.⁶ S eközben ezrével osztogatták a fegyverletételi parancsot tartalmazó magyar újságokat és a lázító röplapokat. Számos magyar egység azonban szembeállt a katonatanácsok osztagaival. Így például a haditetteikről híres 9-es huszárok (a 9. Nadasdy-huszárezredről van szó – B. J.), akik miután „tucatnyi komitácsi-banda”⁷ támadásai ellenére

⁵ Kövess Hermann, kövessházi báró (1854-1924), tábornagy, az 1. és a 7. hadseregből álló, róla elnevezett hadseregfront (az ún. Kövess-hadsereg) parancsnokaként a Románia hadba lépésével megnyíló délkeleti fronton szolgált az előzetes béke megkötéséig (1818. január – április). Ezután Bécsben tartózkodott, majd októberben a hadseregcsoport parancsnokként kísérletet tett a balkáni antant haderők feltartóztatására hazánk délnyugati határán, amely elsősorban a fent ismertetett körülmények miatt nem sikerült. A legeredményesebb magyar hadvezérnek számító Kövess Hermannnt november 3-án, IV. Károly a már felbomlóban lévő Osztrák–Magyar Monarchia haderejének utolsó főparancsnokává nevezte ki.

⁶ Szende Z. i. m. 3-7. old.

⁷ Szerb és bosnyák népfőlkelő az első világháborúban az osztrák-magyar csapatok ellen.

átkeltek a Száván, Iloknál (Újlak) meg a Dunán, Szabadkán fegyveres fenyegetéssel birtokba vettek egy vonatszerelvényt, majd teljes felszereléssel rendben hazautaztak soproni helyőrségükbe.⁸

A Duna és a Száva vonalát védő, kisebb hadihajókból (monitorok, őrmaszádok) álló Császári és Királyi Dunaflorellát az uralkodó 1918. október 30-án kiadott rendelete alapján a magyar kormány részére kellett átadni. Kövess tábornagy, a Délvidék védelme szempontjából különösen értékesnek tartotta a hajóhadat, mert az még november 1-jén is kemény ágyútűzzel fedezte egyik alakulatának a Száva folyón való átkelését, és a túlsó parton, egy Belgrád felé igyekvő ellenséges hadoszlopot is visszafordulásra kényszerített. A nem magyar nemzetiségű tisztek és matrózok elbocsátása után, a Dunaflorellát Budapestre vezényelték azzal a paranccsal, hogy annak állományát töltsék fel magyar tisztekkel és legénységgel. Ez után azonnal küldjék vissza a déli Duna-vonal, főként Újvidék védelmére. A flottillát a fővárosban a Károlyi-kormány visszatartotta, és leszerelte.⁹

A szerb hadsereg bevonulása Dél-Magyarországra 1918. november 7–21.

A magyar nemzet számára, eközben már 1918. októberétől, a Délvidéken is hasonlóképpen sorsszerűen peregtek az események. Természetesen igen tanulságos előzmények után, amelyeket röviden felvázolunk a végkifejlet megértéséhez. Az Osztrák–Magyar Monarchia trónörököse, Ferenc Ferdinánd és felesége 1914. június 28-ai sarajevói meggyilkolása után egy hónappal, július 28-án a belgrádi követ átadta Szerbiának a hadüzenetet. Ezután augusztus 12. és november 15. között néhány heti megszakítással Szerbia területén véres ütközetek dúltak, majd december 2-án az osztrák–magyar csapatok elfoglalták a szerb fővárost, Belgrádot. Még e vert helyzetben is Nikola Pašić szerb miniszterelnök továbbra is ragaszkodott országa hadicéljaihoz: a délszlávok egyesítéséhez, ennek keretében Szerbia megnagyobbításához Magyarország déli szerbalkta területeivel és Bosznia-Hercegovinával. Pašić egyébként már 1914. szeptemberében (!) meghatározta a szerb kívánságokat és az új határokat,

ha a Monarchia vereséget szenved a háborúban. (Ezek közül csak a hazánkkal kapcsolatosakat említjük.) Szerbia mindenekeelőtt igényelte a Bánság (Bánát) azon részét Románia felé egy stratégiai határral, ameddig a lakosság többsége szerb. Szerinte ennek a határnak a Dunától keletre, Orsova felett kell húzódnia északra a Maros folyóig oly módon, hogy Lugos, Lippa és Arad Romániához, Temesvár Szerbiához kerülne. Ezt követően a Maros alsó folyása a tiszai torkolatáig, ahonnan az új államhatárnak úgy kell húzódnia a Dunáig, hogy Szabadka és Baja Szerbiához tartozzon. Mohácstól északra, Bár községtől folytatódna az új szerb határ a Rinya folyócska Drávába ömléséig (Barcstól északnyugatra 10 km-re), majd a Dráva mentén a Mura torkolatáig. Innen Alsóbeszterce község térségéig futna tovább, ahol elérné a történelmi magyar–stájer határt.¹⁰

A Szerbia elleni újabb osztrák–magyar hadművelet 1915. október 5-én indult, amely néhány hét alatt felmorzsolta az ellenállást. November végére a szerb haderőnek már csak a csapatroncsai menekültek fegyvertelenül, lerongyoltan Montenegrón (Crna Gora) és Albánián keresztül az Adriai-tenger partjára, ahonnan azokat francia és olasz hajók szállították Korfu szigetére. A szerb alakulatok nagy része a harctéren megsemmisült, a győztes osztrák–magyar, német és bolgár haderő 150 ezer szerb foglyot ejtett, valamint 500 ágyút és óriási mennyiségű hadianyagot zsákmányolt. Eközben a görögországi Szalonikiben partra szállt öt antanthadosztály nem avatkozott közbe, egyszerűen cserbenhagyta Szerbiát.¹¹ Az osztrák–magyar hadsereg 1916 januárjában újabb támadást indított Montenegró ellen, és hamarosan elfoglalta a fővárost, Cetinjét is. Közben január 1-jével Szerbiának a Monarchia által megszállt részén katonai főkormányzóságot (területe 30 830 km², kb. 1,4 millió lakos) hoztak létre, amely egyszerre töltötte be a korábbi szerb kormány és a szakminisztériumok feladatkörét.¹² A következő évben, 1917. július 20-án, Korfu szigetén Nikola Pašić szerb miniszterelnök és a londoni emigráns horvát politikus, Ante Trumbić aláírta az ún. korfui egyezményt, amely először fogalmazta meg hivatalosan az összes délszlávnak a Monarchián kívüli egy államba való egyesítését.¹³

Egy év múlva, 1918. szeptember 15-én Szalonikitól északra a Vardar folyó völgyében az antanthatalmak

⁸ Szende Z. i. m. 8. old.

⁹ Szende Z. i. m. 4. old.

¹⁰ Jugoszlávia 1918–1945. (Dokumentumok) Vál., sajtó alá rend. Sajtó Enikő. Szeged. 1989. 10. old. (A továbbiakban: Sajtó E.)

¹¹ Nyáry Iván: Szerbia kirobbantja a háborút. In: A Magyar Katona. Századunk legszebb magyar csatái. Szerk. Ajtay Andor. Bp. 1944. 33-34. old.

¹² Szabó Dániel: A magyar álláspontok helye a Szerbiával szembeni hadicélok rendszerében 1915–1918. Bp. 1976. 27-29. old.

¹³ A Korfui-nyilatkozat. Közreadja: Sajtó E. i. m. 35-37. old.

által újjászervezett szerb csapatok részvételével megindult antant seregeinek balkáni támadása, amelyek Macedónia északi határáig nyomultak előre. Október 6-án, Zágrábban a Monarchia délszláv területeinek küldöttei megalakították a Szlovén-Horvát-Szerb Nemzeti Tanácsot, amely legfőbb közös feladatként kimondta a három nemzet egy független államba való egyesítését. Azokét, „akik Horvátországban és Szlavóniában (Rijekát [Fiume] is beleértve), Dalmáciában, Bosznia-Hercegovinában, Isztrián, Triesztben, Krajnában, Goriziában, Stájerországban, Karintiában, a Bácskában, *Bánátban, Baranyában, a Muraközben és Délnyugat-Magyarország más vidékein élnek*”.¹⁴ A tanács nyilatkozatában felsorolt területi igények teljes összhangban voltak Nikola Pašić szerb miniszterelnök említett, 1914. szeptemberi követeléseivel.

Magyarország délszlávok által lakott területein 1918. október elejére a központi hatalom teljesen meggyengült, a horvát képviselők a magyar országgyűlés októberi ülészakán már nem jelentek meg. Ez is mutatja, hogy a Zágrábi Tanács önmagát már nemcsak Horvátország, hanem a magyarországi horvátok és szerbek képviselőjének is tekintette, vagyis többé nem fogadta el a magyar kormány irányítását. Október 31-én a horvát országgyűlés, a szábor kinyilvánította Horvátország (Fiumével együtt), Szlavónia, Dalmácia független állammá alakulását, és a szlovének, horvátok és szerbek közös államához való csatlakozását.

Már említettük, hogy a padovai fegyverszüneti egyezmény hatályba lépését követő napon, november 5-én Živojin Mišić vajda, szerb vezérkari főnök az antant engedélyével napiparancsot adott ki az irányítása alá tartozó 1. és 2. hadseregnek. Ebben elrendelte, hogy csapatai Dél-Magyarország keleti részén foglalják el a Bánát területét a Dunától (Báziás) – Fehértemplom – Versec – Temesvár települések vonaláig, majd onnan északra a Maros folyásáig. Továbbá szállják meg a Bácska (Bács-Bodrog vármegye), Bajától és Szabadkától délre a Dunáig fekvő részét. Ezen kívül a Szerémséget, Szlavóniát, Horvátországot, valamint Bosznia-Hercegovinát és Dalmáciát. Két nap múlva, november

7-én, a szerb hadsereg minden ellenállás nélkül bevonult a Szerémségbe, majd 9-én – a Károlyi Mihály vezette küldöttség belgrádi tárgyalásainak napján! – pedig Bács-Bodrog vármegye székhelyére, Újvidékre.¹⁵ Bács-Bodrog vármegye ekkor harmadik legnépesebb városában, Újvidéken (33 590 fő) a magyarság relatív többséget (39,7%) alkotott a szerbekkel (34,5%) szemben, a németek aránya 17,6% volt.¹⁶

Milyen erőt képviselt 1918. november elején a szerb haderő? A kitűzött hadicélok elfoglalásra megindult délszláv (túlnyomó részben szerb) katonaság létszáma kb. 20 ezer fő, amely csak fél év múlva emelkedett 30 ezer főre. Az adatokat Böhm Vilmos, a Károlyi-kormány hadügyi államtitkára, később a Tanácsköztársaság egyik hadügyi népbiztosa közölte visszaemlékezésében. 1919. május második felében az elfoglalt dél-magyarországi területeken, a demarkációs vonal mögött az észéki főparancsnokság irányításával a szerb hadsereg három (a Drina-, a Morava- és a Duna-) hadosztálya állomásozott összesen 21 500 fegyveressel, 1300 lovassal és 54 ágyúval, valamint a Muraköz körzetében egy hadosztály, kb. 7200 fővel.¹⁷

Két hónappal korábban az előbbi létszámnak alig több mint 40 %-a, mindössze 3134 szerb és horvát katona birtokolta a Muraközt. A Zalaegerszegi Határvédelmi Parancsnokság alá tartozó Alsólendvai járásban is jól és megbízhatóan működő magyar kémszolgálat erről március 29-én tájékoztatta a Zala vármegyei Direktóriumot. „A jugoszláv erő harcászati létszáma a Muraközben 107 tiszt, 1937 puska, 29 géppuska, puskánként 150 töltény, géppisztolyonként (helyesen géppuskánként – B. J.) 3000 töltény, 19 ágyú és ágyúnként 200 lövés. Élmezési létszám 166 tiszt, 2968 (köz)legény, 641 ló; 111 szekér, 6 autó, egy fényszóró”.¹⁸ A jelentésből még az is kiderült, hogy a Muraközben ún. magyar önvédelmi gárda alakult, s a kémek felfigyeltek a délszláv katonai egységeken belüli szerb és horvát ellentételekre.

Röviddel Újvidék szerb megszállása után, november 13-án a Károlyi-kormány megbízásából Linder Béla tárca nélküli miniszter Belgrádban mégis aláírta a Magyarországgal kötött fegyverszüneti egyezményt, az ún. belgrádi konvenciót a már ismertetett déli demarkációs vonallal.¹⁹ A

¹⁴ A Szlovén-Horvát-Szerb Nemzeti Tanács összetétele és szabályzata. Uo. 53. old. (Kiemelés tőlem – B. J.)

¹⁵ Botlik József – Csorba Béla – Dudás Károly: *Eltévedt mezsgyékövek. Adalékok a délvideki magyarság történetéhez 1918-1993. Bp., 1994. 34. old.*

¹⁶ Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914. A Magyar Szent Korona országai. Szerk. Zentai László. Baja – Pécs, 2000. 68. old. (A továbbiakban: Zentai L.)

¹⁷ Böhm Vilmos: *Két forradalom tüzeiben. (Októberi forradalom. Proletárdiktatúra. Ellenforradalom.)* [Kiadja:] Verlag für Kulturpolitik. München. 1923. 324. old.

¹⁸ Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918-1941. Lendva, 2001. 51. old.*

¹⁹ A november 13-án magyar részről mégis aláírt belgrádi megállapodás pontos címe: „KATONAI EGYEZMÉNY a szövetségesek és Ausztria-Magyarország között megállapított fegyverszüneti feltételeknek Magyarországra való alkalmazása tárgyában”. Az okmányt a szövetségesek képviselőjében, a főparancsnok megbízottai: Michits (sic!) vajda (helyesen: Mišić) Szerbia, és Henrys tábornok, a francia keleti hadsereg nevében írták alá. A belgrádi katonai konvenció teljes szövegét közreadja: Nyékhegyi F. i. m. 58-61. old.

megállapodás végleg szabad utat nyitott a szerb hadicélok döntő részének a megvalósításához, hiszen egyik aláírója Miai vajda volt! A szerb csapatok, Újvidékkel a hátuk mögött erre a napra Torontál vármegyében elérték az Antalfalva – Pancsova – Versec vonalat. A következő tíz nap alatt minden akadály nélkül, egyszerű bevonulással megszállták a kijelölt demarkációs vonal alatti délvidéki magyarlakta területeket, Szabadkát már november 13-án, Aradot 21-én. A szerb hatóságok az elfoglalt területeken a belgrádi konvenció előírásait megszegve, katonai diktatúrát vezettek be és megkezdték a magyar közigazgatás felszámolását, a települések vezetésére szerbeket állítottak. Még Pécs élére is szerb župan (zsupán, főispán) került. Az elfoglalt területen mindennaposak voltak a szerb hatóságok önkényeskedései, erőszakoskodásai a magyarság (és a svábok) személy- és vagyonbiztonsága ellen.²⁰ Például Torontál vármegyében 1918. november közepén – a belgrádi konvenciót megszegve, törvénytelenül – elrendelték a 21 és 30 év közötti magyar fiatalok besorozását a szerb hadseregbe.

A november 25-én Újvidéken összeült vajdasági²¹ (vojvodinai) nemzetgyűlés, a skupština 757 szerb képviselője határozatban kimondta az elfoglalt terület Szerbiával való azonnali egyesülését. Ezzel úgymond törvényesítették a szerb hadsereg szerémségi, bánáti, bácskai és drávaszögi bevonulását és azok területének Magyarországtól való elszakítását. Az e tájakon élő kereken 600 ezer magyar és csaknem ugyanennyi német ajkú lakos véleményét vagy kívánságait teljesen figyelmen kívül hagyták, miként a román viszonylatban már idézett *Gyulafehérvári Nyilatkozatban*. A kor szellemének megfelelően azonban ebben a határozatban is illett kimondani: „A velünk élő nem szláv nép számára is garantálja a szabadságot, az egyenlőséget és a minden irányú haladást”.²² A nemzetgyűlés arról is intézkedett, hogy az elszakított terület irányítására egy ötven tagból álló *Nemzeti Tanácsot* (Narodni Savet), valamint ideiglenes kormányként *Nemzeti Direktóriumot* (Narodna Uprava) alakítsanak. Ez utóbbi testület lényegében a vajdasági kormány szerepét töltötte be. Hat nappal később, december 1-jén (az ortodox naptár szerint november 18-án) Sándor régensherceg a nemzeti önrendelkezésre hivatkozva, Belgrádban bejelentette a Szerb-Horvát-Szlovén, közismert nevén Sz-H-Sz Királyság megalakulását.

Röviden a történelmi előzményekről. Az Oszmán Birodalomból az előző századokban hazánkba menekült szerbek körében a Vajdaságnak mint önálló tartománynak a követelése először az 1790. november 4-ei temesvári, majd az 1848. május 13-15-ei karlócai kongresszuson vetődött fel, ahol önkormányzatot követeltek a történelmi Magyarország általuk is lakott tájai (Nyugat-Bánság, Bácska, Dél-Baranya, Szerémség) számára. A Vajdaság elnevezése a hajdani határőrvidéken több települést irányító katonai-polgári-bírói vezetőknek, a vajdáknak (szerbül: vojvoda) nevéből származik.

A magyar forradalom és szabadságharc leverése után, 1849. november 18-án I. Ferenc József császári nyílt parancssal Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyéből, valamint Szerém megye Újlaki (Iloki) és Rumai járásából hozta létre a Szerb Vajdaságot és a Temesi Bánságot. Összlakossága 1860-ban 1,52 millió fő, ebből magyar 256 ezer, szerb 310 ezer, német 396 ezer, román 415 ezer, a többi egyéb. Tehát az alig 310 ezer szerbvel szemben 1,2 millió nem szerb élt a területen. Miután a császári parancsra alakított vajdaság és bánóság szerb alattvalói eljátszották a Magyarország elleni szerepüket, és többé már nem volt szükség a támogatásukra, visszavették tőlük a jutalmat. 1860. december 27-én uralkodói rendelet csatolta a Szerb Vajdaság és a Temesi Bánság területét Magyarországhoz. Az 1918. őszén emlegetett, majd az 1945 után megalakított Vajdaság (Vojvodina / Војводина) közigazgatási-területi elnevezése nem más, mint egy korábban átmenetileg megvalósult szerb területszerzés továbbélése. Egyébként az 1920. június 4-ei trianoni diktátumban a Bácska északi részén kitézött délszláv–magyar határ vonala, kísértetiesen megegyezik a hajdani Szerb Vajdaság bácskai határszakaszával.

Itt kell részletesen szólnunk Szerbiának Magyarországgal szembeni területi követeléseiről, amelyek a Monarchia összeomlása után tovább növekedtek. Bár Pašić szerb miniszterelnök eredetileg nem követelte a Bánát (Bánság) teljes területét, de az 1918. november 5-i szerb előrenyomulást követően Szerbia már annak egészére – miként Románia is – igényt tartott. A helyzetet bonyolította, hogy mindkét ország a győztes antanthatalmak oldalán fejezte be az első világháborút. Ezért fel sem merült, hogy a Bánság egy része Magyarországnál maradna, bár a Béga-csatorna – Nagybecskerek – Temesvár vonaltól

²⁰ Lásd bővebben, *Délmagyarország a szerb megszállás alatt 1918–1920*. Kiad. Szent Gellért Társaság Irodalmi Egyesület. Bp. 1922. 8-14., 19-20. old.

²¹ Botlik J. – Csorba B. – Dudás K. i. m. 9. old.; Kocsis Károly – Kicošev, Saša: *A Vajdaság mai területének etnikai térképe*. /Mérték 1: 350 000/. Kiad. MTA. Bp. 2004.

²² Vajdaság Nagy Nemzetgyűlésének Határozata. Közreadja: Sajtó E i. m. 71-72. old.

északra a Maros folyásáig (Arad városáig) terjedő területen az 1910. évi népszámlálás szerint a magyarság abszolút többséget alkotott, amit a békekonferencia szakértői is elismertek. (Innen délre Torontálvásárhely, Kevevára, Gátalja és Végvár, illetve körzete alkotott jelentős nyelvszigetet, másutt kisebb-nagyobb szórványokban élt a magyarság.) Románia az 1916. augusztus 17-ei bukaresti titkos szerződésben ígéretre hivatkozva követelte a teljes Bánságot, amely szerinte egy és oszthatatlan földrajzi, történelmi, néprajzi, és gazdasági egység. Közben hangsúlyozta, hogy a románok már a Római Birodalom előtti korból a Bánát őslakói. Ezzel szemben a délszláv királyság visszautasította a bukaresti egyezményt, és a Bánság megosztását etnikai alapon követelte az Arad – Temesvár – Fehértemplom vonaltól 10-20 km-re dél-délkeleti irányban.²³

A délvidéki szerb és román haderők közötti fegyveres összetűzések megelőzése érdekében a balkáni francia expedíciós hadsereg reguláris, és Afrikából származó gyarmati csapatai (ez utóbbiak alkották korabeli kifejezéssel az ún. „szerecsen” osztagokat) 1918. december 31-én bevonultak Szegedre, és ezzel egy időben Arad megyeszékhelyre is. Az Arad városát ekkor elfoglaló francia alakulat – egyébként Temesvár felől különvonattal érkezett az aradi pályaudvarra – létszáma mindössze 15 tisz és 210 katona volt.²⁴ Ez utóbbi adat érzékelteti a térségben elhelyezkedő balkáni francia hadsereg még ekkor is meglehetősen korlátozott harci erejét! A Maros bal partján fekvő aradi várat ez ideig szerb katonák tartották megszállva.

A francia hadvezetés az alakulataival egyes stratégiai pontokat megszállva, a román és a szerb csapatok közé ékelődve igyekezett elválasztani egymástól azokat, mert ekkor már mind Románia, mind Szerbia magának követelte a Bánság (Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyéket, területük összesen 28 525 km²) történelmi nagytáját, és emiatt feszültség alakult ki a két ország között.²⁵ Miközben Pašić szerb miniszterelnök és Take Ionescu, a nyugati román emigráció vezetője már 1918. november végén megállapodott a Bánság (Bánát) felosztásában a két ország között, Ion Brătianu román miniszterelnök a megegyezést nem ismerte el. Csaknem háborúvá fajult az ügy, mert *mindkét ország magának követelte Temesvárt (miközben a város népességében a románok aránya ekkor mindössze 10,4 %, a szerbeké 4,8 % volt!)*,²⁶ és

tágabb környékét. Amikor Franchet d'Espèrey francia tábornok értesült az ellentétekről, Párizsban indítványozta, hogy Arad és a Duna között jelöljenek ki egy vonalat a két hadsereg elválasztására. Ezután a vitás övezetet osszák három zónára, és a középsőt francia csapatok szállják meg. A főparancsnok december 24-én utasította a szerb alakulatokat, hogy hagyják el a Bánság kb. kétharmadát, de a vidékről nem kell teljesen kivonulniuk. A román és a szerb haderőt elválasztó francia övezet megszervezésére csak jóval később került sor.²⁷ A párizsi békekonferencián, 1919 januárjától ezután hosszú hónapokon keresztül folyt a vita Bánság hovatarozása kérdésében, amikor végre megegyezés született.

Szerbia, a Bánság (a szerb forrásokban Bánát) egésze mellett, a *Duna-Tisza köze* déli részét is követelte. Bács-Bodrog vármegye területének 95 %-át (kb. 9850 km²-t) a Baja – Bácsalmás – Szabadka – (Horgos – Szeged) vasúti pályától 5-20 km-re északra kijelölt határral a Tisza-Maros torkolatig. A megye területén négy törvényhatósági jogú város, azaz tvj. (Baja, Szabadka, Újvidék és Zombor), valamint két rendezett tanácsú város, vagyis rtv. (Magyarkanizsa és Zenta) helyezkedett el. Ugyancsak e tájon Csongrád vármegye délnyugati zugát (kb. 250 km²) is igényelte Horgos községgel (lakossága 8037 fő, ebből 99,2 % magyar). A Duna-Tisza köze Bács-Bodrog vármegyei részén Szabadka alatt 50-70 km-re, Zombor és Bácsföldvár között a Ferenc-csatorna mentén húzódott az addig abszolút többségű magyar-szerb nyelvhatár. Ettől délre kisebb-nagyobb tömbökben (Bezdnán, Apatin, Gombos, Temerin), illetve szórványokban élt az összesen kb. 310 ezer fős bácskai magyarság. Szabadka felett a vasútvonal szabta meg új államhatárt, amelyet a Zombor – Bajmok – Szabadka – Horgos pályaszakasztól északra, kb. 5-20 km-re jelölt ki a békekonferencia. Ennek következtében az összesen kb. 600 ezer délvidéki magyarnak több mint a felét a Bácskában szakították el a hazájától.

A *Duna jobb partján* már a Dunántúlon, a Mohács felett fekvő Bár községtől északnyugat felé a (Baja – Bátaszék – Pécs – Szigetvár – Barcs vasútvonal felett szintén 5-20 km-re húzott szakasszal a Dráva folyásáig. Az itt elszakítani kívánt részek: Tolna vármegye délkeleti szeglete Bátaszék körzetében (kb. 300 km²), Baranya vármegye területének a négyötöde (kb. 4200 km²), Somogy délkeleti sarka (kb. 550 km²).

²³ Arday Lajos: *Térkép, csata után. Magyarország a brit politikában 1918-1919.* Bp. 1990. 171-172. old.

²⁴ Mikes Imre: *Erdély útja. Nagymagyarországtól Nagyromániáig. Sepsiszentgyörgy, 1996.* 193. old.

²⁵ Arday L. i. m. 171-172. old.

²⁶ Zentai L. i. m. 76. old.

²⁷ Ormos M. i. m. 120-121. old.

Időközben a szerb kormány meghatalmazottai tovább követelöztek a békekonferencián. Zala megye déli részének két tájegységét, a Muraköz egészét (810 km²-t), illetve a Murától északra, azzal párhuzamosan haladó Lendva folyócska völgyében elhelyezkedő ún. Lendvavidéket, illetve a Hetés kistáját, vagyis az Alsólendvai járás délnyugati kb. 40 %-át, összesen kb. 1100 km²-t igényelték. Ezenkívül Vas vármegye Muraszombati járásának déli szegletét és a Szentgotthárdi járás délkeleti nyúlványát (kb. 600 km²) szerette volna a szerb kormány megszerezni.²⁸

A Bánság egészével együtt 1918. őszén Szerbia tehát kb. 45 310 km² területet követelt a Horvát-Szlavónország nélküli történelmi Magyarországtól. A délszláv királyság igénye a párizsi békekonferencián 1919. január-februárban az ún. nyugat-magyarországi szláv folyosó kialakításának a vitája kapcsán tovább növekedett. A belgrádi kormány által ez időben gyorsan megfogalmazott újabb követelések már magába foglalták Somogy és Zala vármegyék területének a kétharmadát, Vas megye keleti részét, valamint Sopron vármegye keleti harmadát. Összességében kb. újabb 7000 km²-t. Az Sz-H-Sz Királyság hódító mohósága ekkor érte el a tetőfokát Magyarországgal szemben, a kiterjedése kb. 52 310 km² volt.

A Bánáti Köztársaság 1918. október 31. – november 16.

A Bánság (Bánát; németül, románul, szerbül: Banat) az impériumváltás előtt a Magyar Szent Korona országainak egyik legfejlettebb vidéke. A Krassó-Szörény, Temes és Torontál vármegyét magába foglaló országésznyi táj vitathatatlan gazdasági és kulturális, valamint hadászati központja ekkor már évtizedek óta Temesvár volt.

A városban az első világháború utolsó heteiben – különösen a munkásság megmozdulásai következtében – feszült volt a hangulat. Mindezt tetézte, hogy ide is bőven érkeztek katonákkal megrakott vasúti szerelvények a frontokról a Monarchia gyakran már lázongó, különböző nemzetiségű legénységével. A magyar kormány 1918. október végén Bartha Albert vezérkari alezredest nevezte ki a Bánság kormánybiztosává, aki hadügyminiszterre történő beiktatásáig (november 9-ig) töltötte be tisztségét. Közben október 30-án, az összeomlás napján, Temesváron a munkásság hatalmas tüntető menetben – élén gróf Tisza István szalmából és rongyból készült bábuját egy akasztófán

hurcolva – vonult a Jenő herceg térre, a Városháza elé. A helyszínen gyújtó hangú szónoklatok hangzottak el, követelve, hogy a nép vegye kezébe sorsának irányítását, „s ha kell, külön békét kötünk a Bánát nevében!”

Másnap, október 31-én a budapesti Nemzeti Tanács táviratban szólította fel Korossy Gyulát, Temes megye főispánját, hogy a vármegyei törvényhatósági bizottságot csatlakoztassa hozzá. Korossy a testület ülését a délutáni órákra hívta össze. Közben délelőtt 11 órakor mintegy 900 katonatiszt gyűlt össze a Tiszti Kaszinóban, ahol megjelent dr. Roth Ottó ügyvéd, a helyi munkásság egyik vezére. Javaslatára a tisztikar megalakította a Temesvári Katonatanácsot, amelynek élére egyhangú éljenzéssel Bartha Albert alezredest állították. A katonatiszti gyűléssel egy időben a munkások és a hivatalnokok küldöttei a Városházán először határozatban kimondták, majd kikiáltották a Bánáti Köztársaságot. Elnöke dr. Roth Ottó (Otto Roth) lett. Az új államalakulat ügyeinek az irányítására a Bánságban élő négy nemzet – a magyar, a német (sváb), a román, és szerb – képviselőinek az egyenlő részvételével megalakították a *Bánsági Néptanácsot*. Temesvár lakossága ezzel függetlenítette magát a budapesti őszirozsás forradalomtól, pontosabban a Károlyi Mihály és szűk köre által végrehajtott államcsínytől. Amikor a főispán elnöklete alatt délután összeült a megyegyűlés, hogy megalakítsa a Budapesttől függő Bánáti Nemzeti Tanácsot, a testület tagjai már a Bánáti Köztársaságban találták magukat.²⁹

Miért kiáltották ki Temesváron a Bánáti Köztársaságot? A Bánság (és a Bácska), azaz Dél-Magyarország magyar és nem magyar nemzetiségű népei több mint 300-400 km-re Budapesttől, a Balkán közvetlen szomszédságában már az első világháború alatt is sokkal jobban érzékelték a közelgő veszélyt, mint az ország fővárosában élő, a napi politikai csatározásokban elmerült vezetők. A Szerbia földjén küzdő osztrák-magyar, sőt német hadseregnek évekig a Bánság volt az egyik legfőbb hátországa. Temesvár ekkor stratégiai fontosságú katonaváros a Ferenc József-, a Fejérváry-, a Nándor-, valamint a Szekerész-laktanyával, Katona-kórházzal, Hadapród-iskolával, két hadi gyakorlótérrel, és katonai élelmiszer-, illetve anyagraktárral. A városban állomásozott a Császári és Királyi Hadsereg VII. (Temesvári) Hadtestének a parancsnoksága, amelyhez a három bánági vármegyén kívül Arad, Csanád, Csongrád, Békés, Bihar és Hajdú megye tartozott. A Magyar Királyi Honvédség tekintetében a Bánság vármegyéit a II.

²⁸ Zentai L. i. m. 67-69., 74., 77., 117. old.

²⁹ Mikes i. m. 156. old.

(Szegedi) Honvéd Területi Parancsnoksághoz sorolták, amelynek székhelye Szegeden volt.³⁰

Az 1918. október 31-ei fordulat napjaiban, a padovai fegyverszüneti tárgyalásokról értesülve, a temesváriak már tudták, hogy a demarkációs vonal egy szakaszát a Tisza-Maros szögében fogják kijelölni. Miként azt is – mivel a szerb (és a román) hadicélok ekkor már közismertek voltak –, hogy minden bizonnyal szerb katonai megszállás vár rájuk. Sőt azt is sejtették, hogy a Bánságot várhatóan végleg elszakítják Magyarországtól. Azért kiáltották ki a Bánáti Köztársaságot, hogy a vidék szabad állammá váljon, és mint független ország, különbékét köthessen. Ezáltal megmenekülhet attól, hogy a területe az idegen megszállás folyamán hadszíntérré változzék.

A három vármegyéből – Krassó-Szörény, Temes és Torontál – létrehozott új ország nevét a négy államalkotó nemzet nyelvén is megfogalmazták. Magyarul: Bánáti Köztársaság, németül: Banater Republik, románul Republica Bănăţeană, szerbül Banatska republika / Банатска република. Területe 28 525 km², székhelye a Béga-csatorna partján elhelyezkedő Temesvár. A város lakossága az 1910. évi népszámlálás szerint: 72 555 fő, ebből 28 552 magyar (39,4 %), 31 664 német (43,6 %), 7566 román (10,4 %), 3482 szerb (4,8 %). A magyarok és a németek ekkor döntő többségben alkották Temesvár népességét.

A Bánáti Köztársaság lakossága (az 1910. évi közigazgatási állapot és népszámlálás szerint) összesen 1 582 133 fő. Nemzetiségi megoszlás: 592 049 román (37,42 %), 387 545 német (24,50 %), 284 329 szerb (17,97 %), 242 152 magyar (15,31 %). Egyéb: 76 058 fő (bolgár, cseh, szlovák, horvát, ruszin stb.) Bár a magyarság lélekszáma a románokkal, a németekkel és a szerbekkel szemben csak a negyedik volt a területen, azonban a Bánság északnyugati részén, a Béga-csatorna – Nagybecskerek – Temesvár vonaltól északra a Maros folyásáig terjedő vidéken abszolút többséget (kb. 170-175 ezer fővel) alkotott. A köztársaság népességének több mint a fele, 855 852 lélek (54,10 %) a görög keleti (ortodox) hitet követte, nemzetiség szerint szinte kizárólag románok és szerbek. Római katolikusok: 591 447 lélek (37,38 %), akik kevés kivétellel, németek és magyarok voltak. A többi (8,52 %) más felekezetekhez tartozott, ezek közül a népesebbek: reformátusok (magyarok), evangélikusok (főként németek), valamint izraeliták.

A köztársaság három nagy közigazgatási egységének adatai részletezve. Krassó-Szörény vármegye: 446 147 lakos (ebből kerekén 33 700 magyar), 361 település (község és mezőváros) és 2 város (Karánsebes és Lugos rtv.). Temes vármegye: 500 835 lakos (ebből 80 000 magyar), 224 település, 3 város (Temesvár és Versec tvj., Fehértemplom rtv.). Torontál vármegye: 615 151 lakos (ebből 128 400 magyar), 211 település, 3 város (Pancsova tvj., Nagybecskerek és Nagyikinda rtv.). A Bánáti Köztársaság területén összesen 8 város (ebből 3 tvj., 5 rtv.), 796 község és mezőváros helyezkedett el.³¹ Temes és Torontál vármegye mezőgazdasága ebben az időben igen fejlett, fő terménye a búza és a kukorica, de jelentékeny a lótenyésztése is. Krassó-Szörény megyében helyezkedett el a történelmi Magyarország egyik legfontosabb iparvidéke, amely ásványkincsekben is gazdag volt. Fekete-kőszén: Stájerlakanina, Szászabánya, Oravicabánya stb. Vas- (Dognácska, Vaskő stb.), réz-, króm-, ólomérc, márvány, ásványvízforrás (Herkulesfürdő). Vasipar (Resicabánya, Stájerlakanina, Nadrág stb.), üveg- és cementgyártás (Lugos, Orsova). Temesvár ún. Gyárváros és Józsefváros ipari negyedében ekkor kb. 15 ezer ember dolgozott a tucatszámú üzemben (gép-, tégl-, cipő-, gyufa-, sör-, két szesz-, valamint dohánygyár, két gőzmalom, Magyar Kir. Államvasutak főműhely).

Az új állam kikiáltása után a rend és a közbiztonság erősítésére megkezdték a saját fegyveres erő, a Népőrség felállítását. A tisztek 30, a közlegények 15 korona napidíjat kapnak, amelynek fedezetét az ezer koronán felül adózó polgároktól szedték be. A Néptanács ezenkívül megbízta dr. Vértess Adolfot, hogy az önálló bánáti hadsereg anyagi alapjainak a megteremtésére indítson külön gyűjtést a polgárok között.

Természetesen Temesvárra is eljutott Linder Béla hadügyminiszternek a fegyverletételre és a katonai parancsnokságok feloszlására vonatkozó rendelete. Mivel a városban állomásozó alakulatok cseh nemzetiségű parancsnoka önkényesen eltávozott, Bartha Albert vezérkari főnök vette át a csapatok irányítását. A leszerelési utasításra visszaüzent: „ő a hadrakelt sereghez tartozik, nem pedig a magyar hadügyminiszter alá, különben is kizárt, hogy a város karhatalom nélkül maradjon. Aradról éppen egy lázongó cseh dragonosokkal és tőlük felfegyverzett orosz [had]foglgyokkal teli szállítmány érkezett a temesvári főpályaudvarra, amelyet a jövevények

³⁰ Reden, Alexander Sixtus von: *Az Osztrák–Magyar Monarchia. Történelmi dokumentumok a századfordulótól 1914-ig.* Budapest / Salzburg. 1989. 137-138. old.

³¹ Zentai L. i. m. 72., 76., 160. old.

nyomban felgyújtottak. Már készültek a városba benyomulni, mikor *Bartha* hamarjában összeszedte a kadettiskolásokat, és néhány géppuskával a *Béga* hidját megszállatta velük. A kifogástalan fegyellemmel felvonuló és szépen puskázó kis kadettek első ütközete sikerült. A lázadók szétszóródtak. Pesten azonban azon a véleményen voltak, hogy *Bartha* alezredest engedetlen magatartása folytán (ti. a kadettiskolásoknak adott paranccsal megszegte Linder fegyverletételi rendeletét – B. J.), le kell tartóztatni. A *Szegedről* [a II. Honvéd Területi Parancsnokságról] e célból Temesvárra küldött tábornok maga is belátta az intézkedés lehetetlen voltát, és visszautazott”.³²

Külön kell szólnunk a bánáti svábokról, akik a fordulat napjaiban két csoportra szakadtak. Az egyik, a magyarságot támogató irányzat hangadói *Muth* Gáspár (Kaspar), *Blaskovits* kanonok, *Kreuter* Ferenc (Franz), *Dutschák* és társaik voltak. A másik – *dr. Eschker*, *Orendi-Homenau*, *Heegen* Reinhold, *Rösel* János (Hans), *dr. Gábriel* – a pángermán eszmét követte, amelynek rokonszenves volt a román vagy a szerb uralom gondolata. A november 3-án létrehozott temesvári *Sváb Nemzeti Tanács* (Schwäbischer Nationalrat) már nemcsak a bánáti, hanem a bácskai, összesen kb. 500 ezer svábot akarta egységesen megszervezni, ekkor még Magyarország keretében.

Eközben a Bánáti Köztársaság számos gonddal, bajjal küszködött. A közrend és a közbiztonság meglazulása következtében napirenden voltak az erőszakos cselekmények, a fosztogatások. Máskor „a felizgatott románok szenvedélyei robbantak ki a magyarság ellen”. A szinte általános zűrzavarral szemben feltűnő volt az a rend és fegyelem, amellyel a német August von Mackensen tábornok egyik seregteste Bánágon, illetve Temesváron keresztül vonult vissza, nyomában a szerb csapatokkal.

Az is nyugtalanította a lakosságot, hogy a hírek szerint a szerb alakulatok ellenállás nélkül szállták meg a szomszédos Bácskát, és eközben déli irányból a Bánágban nyomultak előre. Pancsova, Fehértemplom, Versec városok után, november 14-én a közeli Delta és Buziásfürdő járási székhelyeket 500-500 főnyi szerb katona vette birtokba. Temesvár megszállására másnap, november 15-én került sor. A megyeszékhelyen először egy szerb járőr (2 tiszt

és 7 közlegény) jelent meg, később még 120 (!) gyalogos katona érkezett. A külső területben, Erzsébetvárosban helyezkedtek el, mert a Belvárosban Mackensen német csapatai tartottak pihenőt, és másnapra jelezték elvonulásukat. A szerb egység parancsnokát, *Szolonics* ezredest a következő napon (16-án) *dr. Jakobi* Kálmán vezetésével Temesvár Város Tanácsa és a Bánági Néptanács küldöttei keresték fel. Az ezredest a meghatalmazottak által átnyújtott emlékiratban a megszállással kapcsolatban felvetett kérdésekre nem válaszolt, hanem azt hangsúlyozta, hogy katonáival a „szabadságot és a demokráciát” hozta Temesvárra. Másnap, november 17-én megtörtént a szerb csapatok ünnepélyes bevonulása a város központjába, amely a Bánáti Köztársaság megszűnését jelentette.³³ A városba később angol és francia csapatok érkeztek, az utóbbiak afrikai, gyarmati egységekkel is.

Temesvár elfoglalása után a szerb egységek november 18-án megszállták a Maros bal partján fekvő Lippa³⁴ járási székhelyet, ahol nem élt számottevő szerb kisebbség. Négy nap múlva, november 22-én vonultak be a szerb alakulatok Arad városába és az aradi Várba, a 13 aradi vértanú fogságának és vesztőhelyének helyszínére: 60 könnyűlovas, egy gyalogos zászlóalj katonával, két hegyi tüzér üteggel, összesen 1400 ember. Délután Arad vármegye és a város küldöttsége tisztelgett a szerb csapatok parancsnokánál, aki azt fejtegette: „*Nem ellenségként jöttünk, hanem azért, hogy a rendet és nyugalmat biztosítsuk*”.³⁵ Ezzel Aradon³⁶ is megtörtént a hatalomváltás.

Közben a Bánág hovatartozása miatt már 1918. november elején – mint említettük – Románia és Szerbia között igen feszültté vált a viszony. Hosszú hónapok vitái után, 1919. május 23-án Párizsban a Külügyminiszterek Tanácsa a Bánág keleti részét Romániához, a nyugati sávját az Sz-H-Sz Királysághoz rendelte. Ezt követően a szerb csapatok kivonultak Temesvárról és az addig megszállt, de most román fennhatóság alá adott vidékről. A helyükre azonnal benyomult a román haderő, amelynek egyik egysége augusztus 3-án birtokba vette Temesvárt. Egy hét múlva, 10-én a városban román népgyűlést rendeztek, amely a Bánág egész területének a Romániához való csatolását követelte.

³² Szende Z. i. m. 6. old.

³³ Mikes I. i. m. 157-159. old. Újabban két szerb nyelvű munka is foglalkozott a Bánáti Köztársaság történetével. Lásd bővebben; Brusin, Miloško: *Naša razgraničenja sa susedima. 1919–1920. [A határok kialakítása a szomszédokkal. 1919–1920.] Novi Sad, 1998.*; Njegovan, Drago: *Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji. [A Vajdaság egyesülése Szerbiával.] Novi Sad, 2004.*

³⁴ Lippa lakossága (1910-ben) 7864 fő, ebből magyar 1954 (15,4 %), 2404 német (30,6 %) és 3331 román (42,4 %).

³⁵ Mikes I. i. m. 160. old.

³⁶ Arad lakossága 1910-ben: 63 166 fő, ebből 46 085 magyar (73,0 %), 4365 német (6,9 %), 10279 román (16,3 %). Bár a város szerb lakossága nem volt jelentős (kb. 1800 fő), közvetlenül a megszállás előtt, november 19-én Szerb Nemzeti Tanács alakult Illits István és Tabakovits Emil vezetésével.

A Bánság helyzete 1919. augusztus 25-én rendeződött, amikor a békekonferencia is jóváhagyta a végleges román–szerb határt. A Bánság nagyobbik, keleti részét (18 400 km²-t), amely a megszerveződő román közigazgatásban megőrizte a Bánság elnevezést, Romániának ítélte. E döntés a bukaresti kormány jelentősen megerősödött helyzetét tükrözte a békekonferencián. A román csapatok Bánságba történt bevonulása után ugyanis az ott élő svábok egy része a január 8-ai medgyesihez hasonló gyűlést tartott. Ezt követően küldöttséget menesztettek Nagyszebenbe, ahol a Consiliul Dirigent előtt augusztus 14-én kijelentették, hogy a svábok elismerik a Bánság Romániához csatolását. A terület nyugati, kb. egyharmadát (9380 km²-t) a Tisza folyásáig – mely vidék azóta elsősorban Bánát néven ismert –, a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz rendelte a békekonferencia.³⁷ A Tisza és a Maros torkolatától délre, a Bánság északnyugati része, az ún. Torontáli sarok (258 km², hét községgel, valamint Szeged részeként Szőreg) Magyarországra maradt.

Ellenállás a Bácskában és a Bánságban 1919. február 21-23.

A délszláv királyi hatóságok folytonos önkényeskedései és a katonai megszállás ellen 1919. február 21-én Pécssett szerbellenes tömegmozgalom robbant ki, amelyhez órák alatt csatlakozott a Bácska és a Bánság városainak – Szabadka, Zombor, Zenta, Újvidék, Nagyikinda, Temesvár – és számos kisebb településének magyar polgársága és munkássága. Az ellenállást a volt jugoszláv és a mai szerb történetírás úgy igyekszik beállítani, mint az „elnyomott nem délszláv népek nemzeti mozgalmát”. Ezzel szemben a tények: a február 23-ig zajló forrongások élesen a megszálló szerb hatalom ellen irányultak, mert a magyar közigazgatás felszámolása után világossá vált, hogy a demarkációs vonalig elfoglalt területeket Szerbia el akarja szakítani Magyarországtól. A magyarság több tízezer főt megmozgató tüntetéseken követelte a magyar közigazgatás visszaállítását, tiltakozott a magyar iskolák bezárása, a magyar tisztviselők, munkások tömeges elbocsátása, a magyar feliratok eltávolítása ellen. A szerb hatóságok a katonaság fellépésével igyekeztek megfélemlíteni a délvidéki magyarságot, a tüntetések mégis három napig

tartottak. A megmozdulások fő központja Szabadka volt, ahol még 1919 áprilisában is sztrájkokkal tiltakoztak a szerb hatalom ellen. Ezek nem voltak hajlandóak letenni a hűségüket a délszláv királyságra, amelyet már a bevonulás után követeltek a közhivatalok, a vasút, a posta és a tanügy dolgozóitól.³⁸ A sztrájkok, tüntetések hatására a szerb hatalom kénytelen volt lassítani uralma kiépítését a megszállt délvidéki területeken. A Tanácsköztársaság kikiáltása, különösen annak északi hadjárata a hatóságokat egy ideig óvatosságra készítette.

A drávai magyar–délszláv határ kijelölése

A Mura és Dráva torkolatától tovább, a Dráva folyása mentén délkelet felé a horvátországi Alsómiholjac (Donji Miholjac) járási székhelyig – melyet 1907-től már híd kötött össze Magyarországgal – a folyó vonta meg a magyar–horvát nyelvhatárt. E szakaszon húzódtott a trianoni diktátumban kijelölt egyetlen igazságos új államhatár, hiszen nyolc évszázadon keresztül ez volt a történelmi Magyarország és társországa, Horvátország természetes mezsgyéje. Ez a határszakasz egyébként nem mindenhol halad a folyó ún. sodorvonalán, hanem a Muraköz előtt, a Drávától északra egy kisebb hídfőt alkot, amely a horvát Belovár-Kőrös vármegye Kaproncai / Koprivnicai járásához tartozott. A magyarországi Csurgó város alatt délre, ez a Somogy vármegyébe átnyúló kb. 25 km hosszú 3-7 km széles (kb. 125 km²) hajdani ún. *Répás-kerület*, Góla (Gola) és további három község (Gotála, Novácska és Zsdalla-Zsdála / Gotalovo, Novačka és Ždala) körzete, amelyen a dualizmus korában hosszú évekig civakodott Somogy és Belovár-Kőrös vármegye, azaz tulajdonképpen Magyarország és Horvátország. A legnépesebb Góla (2851 fő, ebből 2601 horvát, 238 magyar) társállamunk közigazgatása szerint „politikai község” volt, amelyhez Gotála (826 horvát), Novácska (1116 horvát, magyar és cigány lakos) és Zsdalla (1622 horvát és magyar) falvak tartoztak. Góla politikai község (körzet) összes lakossága 6415 fő, ebből 5622 horvát, 486 magyar (7,6 %).³⁹ A trianoni diktátum ezt a vitát oly módon oldotta meg, hogy a Barcs és Gyékényes között haladó vasút néhány km-es horvátországi szakaszát és Góla állomását Magyarországnak ítélte.⁴⁰

³⁷ Botlik J. – Csorba B. – Dudás K. i. m. 58-60. old.

³⁸ Botlik József: *A Vajdaság magyarjainak küzdelme a létért. (Mészáros Sándor professzor a délvidéki impériumváltásról, a szerb hatalomgyakorlásról és a kisebbségi törekvésekről.)* In: *Magyar Nemzet*, 1993. június 14. 7. old.

³⁹ Zentai I. i. m. 176-177., 183., 193. old. *Magyar helységnév-azonosító szótár. II. bőv., jav. kiad. Szerk. Lelkes György. Baja. 1998. 232., 439., 653. old.*

⁴⁰ Palotás Zoltán: *A trianoni határok. Bp. 1990. 45. old.*

A Baranyai-háromszöget (Drávaköz, Drávaszög) sokkal nehezebben szerezte meg a párizsi békekonferencián az Sz-H-Sz Királyság. Pedig a már 1918. november 14-én elfoglalt Pécsét, illetve Baranya vármegyében a megszálló szerb hatóságok „népszámlálásokat” tartottak, amelyek adataival azt bizonygatták Párizsban, hogy a megszállt vidéken, sőt Pécsét is kisebbségben él a magyarság, mert a lakosság többsége szláv. Szép számmal akadtak olyan magyarok, akik meghódoltak, és követelték Baranya vármegyének a délszláv államhoz való csatolását. Például 1919. július 12-én a vidékről szerb, magyar és német összetételű küldöttség utazott Párizsba, ahol emlékiratot adott át a békekonferenciának. A beadványt, többek között gróf *Keglevich* Imre és gróf *Festetich* Imréné szigetvári, valamint *Draskovich* Iván sellyei, a németek nevében *Scheidl* Árpád hercegmároki földbirtokos is aláírta. A beadvány azt hangoztatta, hogy Baranya vármegye lakosságának a többsége szláv, akik gazdasági és nemzeti alapon akarnak csatlakozni a déli királysághoz. Ha elfogadják érvelésüket, akkor elszakították volna a Szerbia által szintén igényelt Baja városát, továbbá Mohácsot, Siklóst és 40 magyar falut.⁴¹

A békekonferencián, főként az olasz és amerikai meghatalmazottak ellenállása miatt, végül a mai trianoni határt jelölték ki. A Baranyai-háromszöggel (1213 km²) végül 34 települést csatoltak a délszláv királysághoz, amely közül 14 helységben a magyarság, tíz-tíz faluban a németek, illetve a horvátok, kismértékben a szerbek alkottak abszolút többséget. Az 50 292 fős össznépességéből 19 733 magyar (39,2%), 13 911 német (27,7%) és 15 947 nagyrészt sokác, bunyevác (horvát), kisebb részben szerb (31,7%). A magyarság szállásterülete az elcsatolt Baranyai-háromszög középső és keleti részét foglalta el, de a vidék egészében relatív többséget alkotott.⁴²

A Bánáság egészével és Bácskával, valamint a dél- és nyugat-magyarországi (szláv korridor) területekkel együtt, Szerbia összesen kb. 52 065 km² területet követelt a Horvát-Szlavónország nélküli történelmi Magyarországtól. A párizsi békekonferencia az igényeltnek jóval kevesebb mint a felét, 20 551 km²-t (a dél-magyarországi Bánát, Bácska, Baranya-háromszög, Muraköz és Muravidék) ítélte meg a Szerb-Horvát-Szlóven Királyságnak 1 545 662 lakossal,

akik közül 471 601 magyar (30,51 %) volt. A hazánknak több mint nyolcszáz éven keresztüli társországa, Horvát-Szlavónország (az 1910. évi közigazgatási állapot és népszámlálás szerint területe: 42 541 km², lakossága 2 621 954 fő, ebből 105 948 magyar) teljes mértékben betagozódt az új délszláv államba.

Az Sz-H-Sz Királysághoz kisebbségi sorsba rendelt magyarság száma összesen 577 549 fő volt. A trianoni békediktátum a Magyar Birodalomból végül összesen 63 092 km² területet (4 132 534 lakossal) csatolt az új délszláv államhoz, azaz a Magyar Birodalom kerekén egyötödét. A Magyar Szent Korona országainak harmadik közjogi egységét, Adriai-tengeri kikötővárosunkat, Fiume szabad várost és kerületét (kiterjedése 21 km², 49 806 lakossal, ebből 6493 magyar, 13,0%) Olaszországnak ítélte a párizsi békekonferencia.⁴³

A vasi Vendvidék szerb megszállása – a Mura Köztársaság 1918. december – 1919. augusztus

A szerb hadsereg 1918. november 21-ére teljesen megszállta a demarkációs vonal Barcs és Arad közötti szakaszát. Ezt követően már csak idő kérdése volt, hogy a Dráva folyó átlépésével mikor kezdi meg Zala és Vas vármegye déli területeinek az elfoglalását. A Dráva és a Mura által közrefogott Muraköz központját, Csáktornya⁴⁴ járási székhelyet december 24-én egy mindössze 200 fős, szerb elemekkel is feltöltött horvát katonai alakulat foglalta el. Ezzel a szerb kormány és hadvezetés durván megszegte a november 13-ai belgrádi katonai konvenciót, mert csapatai átkeltek a demarkációs vonalat képező Dráván és jogtalanul behatoltak a Muraközbe. Itt „kezükbe vették a közigazgatást, az összes hivatalokat, bíróságokat, iskolákat [a] felszereléseikkel együtt eltulajdonították, a hivatalnokokat, bírákat, tanítókat elbocsátották és kiutasították [a vidékről] s helyükbe [a] saját embereiket ültették. (...) az erőszakoskodás ellen felszólaló népet (ti. egyéneket – B. J.) bezárták, megbotozták. Ez ellen az erőszakoskodás ellen Muraköz népe is tiltakozik, mert ehhez a szerbeknek és horvátoknak semmi joguk sem volt”.⁴⁵

A megszálló szerb és horvát katonaság Csáktornyáról nemcsak az országba, az Alsólendva – Lenti – Zalaegerszeg – Vasvár – Szombathely, illetve

⁴¹ Arday L. i. m. 181-182. old.

⁴² Lásd bővebben: *A visszatért Délvidék*. Szerk. Csuka Zoltán. Bp., 1941. 468-484. old.

⁴³ *Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1940*. Szerk. Mike Gyula. Bp., 1940. 22.; *Elekes Dezső: Trianon mérlege*. In: *Magyar Statisztikai Szemle*, 1938. 4. szám, 360. old. Lásd bővebben, *Cavalloni József: D'Annunzio Fiumében*. In: *Új Magyar Szemle*, II. évf. II. köt. 1. szám. 1921. április, 59-67. old.

⁴⁴ Az 1910. évi népszámlálás szerint a Zrínyi család egykori ősi fészke, Csáktornya lakossága 5213 fő, ebből 2433 magyar (46,7 %), 2404 horvát (45,5 %), 251 német. In.: *Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914*. i. m. 100. old.

⁴⁵ *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S. -ben [-sur-Seineben] 1920. januárius–március havában*. Kiadja a Magyar Kir. Külügyminisztérium. Bp. II. köt. 1921. 63. old.

a Murakeresztúr – Nagykanizsa felé vezető vasútvonalakat, de a fő közutakat is fegyveres erővel lezárta, és a vidékkel való minden a Mura folyásán túli magyar oldali érintkezést megszüntetett. Ezzel a Muraköz hazánk számára elveszett. Miközben teljesen Magyarországra volt utalva. Számos muraközi lakosnak a Murán túl volt szántóföldje, szőlőbirtoka, a terményeit a szülőföldjén értékesítette.

A Muraköz ellenséges elfoglalásának a hírére a Murán túl, a Csáktornyától kb. 20 km-re északra fekvő másik járási székhelyen, Alsólendván a december közepén határvédelemre oda bevonult magyar katonaság Nagykanizsáról azt az értelmetlen parancsot kapta Hamburger Jenő (1883-1936) Somogy vármegyei népbiztostól, hogy azonnal hagyja el a települést. Ez meg is történt, ezért a helység oltalom nélkül maradt. Ezt gyorsan kihasználta a szerb katonaság, és másnap, december 25-én (egyek források szerint 26-án) egy kb. 20 fős (!) csapattal bevonult a túlnyomóan magyar lakta Alsólendvára.⁴⁶

A Vendvidék⁴⁷ központját, a felerészben magyarok által lakott Muraszombat⁴⁸ járási székhelyet december 28-án foglalta el minden ellenállás nélkül egy másik ellenséges osztag. A magyar kormány a szerb-horvát csapatok muraközi bevonulása miatt tiltakozó jegyzéket nyújtott át Franchet d'Espèrey francia tábornoknak, de mire választ kapott volna, már a Muraköz „fővárosa”, Csáktornya, valamint a Lendvidék legjelentősebb és döntően magyar lakta települése, Alsólendva járási székhely is idegen kézre került.

A magyar hadügyminisztérium végre cselekedett, és parancsot adott a megszállt részek visszafoglalására a Mura folyásáig. Ezért Szombathelyen jelentős erőket vontak össze a szerb-horvát csapatok elűzésére. 1919. január 2-áról 3-ára virradó éjjel a vasúton megérkezett kb. 250 fős, főként „vend önkéntesekből”, valamint nemzetőrökből, határrendőrökből és csendőrökből álló magyar karhatalmi alakulat Pernecky Jenő százados parancsnokságával, és az ún. „muraszombati csatában” felszabadította a járási székhelyet. Katonáink a szerb őrséget megrohamozva, először a muraszombati

vasútállomást foglalták el, majd a község központját, ahol az ellenség az ágyúit is használta.

Az összecsapásnak négy magyar sebesültje és két hősi halottja volt. Egyikük Matisz Lajos tengerész, akit társai hősként tiszteltek. Az első világháború alatt a Szent István-csatahajón szolgált, miután az 1918. június 10-én egy olasz torpedótalálat következtében elsüllyedt, több órát hanykódott a jeges vízben, mégis megmenekült. A vasútállomáson zajlott összecsapásban szívlovást kapott. A másik magyar hősi halott Bednyák Vince volt, aki helyi önkéntesként jelentkezett a szombathelyi 83. gyalogezrednél. A megszállók 20 halottat és 8 sebesültet vesztek, 7 tisztjük és 21 közlegényük esett fogságba. A magyar erők 2-2 ágyút, illetve géppuskát, 100 kézfegyvert és nagy mennyiségű lőszerz zsákmányoltak.⁴⁹

A győztes csata után a Murától északra fekvő terület egésze ismét magyar fennhatóság alá került, miután Alsólendvát a délszláv osztagok ellenállás nélkül feladták. Ezt követően január 8-ig, egy esetleges újabb délszláv betörés meggátolására, Alsólendván egy kb. 500-600 fős magyar katonai különítményt állítottak fel, amelyet géppuskás-, illetve tüzér egység, valamint a soproni 9. Nádasdy-huszárezred egyik százada is erősített. Sőt, a községtől délkeletre az egyik dombon felszerelték Schrantz Elek alsólendvai moztulajdonos találmányát, egy telefon-lehallgató készüléket. Ennek segítségével tudomást szereztek a Muraközben állomásozó szerb csapatok több fontos, főleg francia nyelvű beszélgetéséről.⁵⁰

Időközben, a még 1918. december 12-én tartott ülésén a Károlyi-kormány a „vend ügyek kormánybiztosá”-vá nevezte ki Obál Bélát⁵¹, aki egyben Vas vármegye kormánybiztos-főispáni tisztségét is betöltötte. Obál már 1919. január első felében közzétette egy külön Vend vármegye létrehozásával kapcsolatos tervezetét, amely a magyarországi nemzetiségeknek adandó autonómia keretében a hazai vendeket (szlovéneket) egy újonnan létrehozott közigazgatási egységbe tagolta. Méghozzá Vas vármegye déli szegletében egy Felsőlendvai és

⁴⁶ Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941. Lendva, 2001. 36-37. old.*

⁴⁷ Az elmúlt századokban egy nagyobb tájegységbe foglalva, a mai Muravidék is a Tótság, Tótföld, a dualizmus korában már Vendvidék nevet viselte, amely alapvetően a Mura és a Rába folyása közötti vend (szlovén) szállásterületre vonatkozott. A Dunántúl délnyugati szegletében fekvő, 900 és 1919, majd 1941 és 1945 között Magyarországhoz tartozó, de 1919-ben elcsatolt a térséget a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban, majd Jugoszláviában Murántúlnak (Prekmurje) nevezték. Magyar részről az elszakított részt 1945-ig Muramelléknek, ezután Murántúlnak, néha Mura mentének, az utóbbi évtizedekben már döntően Muravidéknek hívják. (Lásd, Kocsis Károly: *A Muravidék mai területének etnikai térképe. Mérték, 1: 200 00. MTA kiadása. Bp. 2005.*)

⁴⁸ Az 1910. évi népszámlálás szerint Muraszombat népessége 2748 fő, ebből 1305 magyar (47,5%), 122 német, 1310 vend. In: *Magyarország Közigazgatási Atlasza. 1914. i. m. 137. old.*

⁴⁹ Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig. Lendva, 1996. 52-54. old.*

⁵⁰ Göncz L., i. m. 39., 51. old.

⁵¹ Lásd bővebben: Göncz L., i. m. 43-49. old.

Muraszombati, valamint a Zala megyében a megalakítandó Belatinci járásba. A kezdeményezés nem járt sikerrel, mert a szlovénség egy része már az új szláv államhoz kívánt csatlakozni.

Ezzel egy időben Klekl József (Jožef) nyugalmazott cserencsói plébános – négy, szintén vend érzelmű katolikus paptársa közreműködésével – kidolgozta a saját autonómiatervezetét, amely a Mura és a Rába mentén élő valamennyi szlovén lakos egyesítését tűzte ki célul. Mindezt önálló közigazgatási egység, egy kormányzóság keretében Slovenska krajina (Szlovén Vidék) elnevezéssel, Muraszombat (Murska Sobota) székhellyel. Ez a külön terület Magyarország, illetve szükség szerint az Sz-H-Sz Királyság fennhatósága alatt állna. A javaslat a szlovén–magyar nyelvhatáron fekvő, döntően magyar népességű községeket is e krajnához sorolta, valamint tucatnyi olyan, többségében magyarlakta települést – köztük Alsólendvát és Szentgotthárdot (e két járási székhelyen ekkor 283, illetve 85 (!) vend élt! –, ahol a lakosságnak csak néhány százaléka volt szlovén.

Az Obál-, valamint a Klekl-féle indítványok mellett az egykori cserencsói kántortanító, Tkálec Vilmos nemzetiségi kormánybiztos-helyettes és társai is elkészítették a vend önkormányzattal kapcsolatos javaslatukat. Obál kérésére, Berinkey Dénes (1871–1944) miniszterelnök február 12-ére Budapestre hívta tárgyalni a Vendvidékre vonatkozó három különböző autonómiatervezet összeállítóinak a képviselőit. Az önkormányzati terület tervét – melyet a vártnál közömbösebben fogadott a közvélemény – elsodorták a következő hetek, hónapok eseményei.

Közben február első hetében Obál Béla⁵² kormánybiztos-főispán azon kérésére, hogy segítsen a közrend helyreállításában, Mikes János szombathelyi római katolikus megyéspüspök a Vendvidékre utazott. Obál nem tartott vele, hanem koholt vádakkal – Mikes pánszláv politikát folytat, és karhatalom szervezésébe kezdett – a főpásztort feljelentette a Vallásügyi Minisztériumban.⁵³ Miközben a püspök a hívei előtt több helységben (Muraszombat, Csendlak stb.) a Magyarország mellett maradást

hangsúlyozza. Sőt, kerülve az összeütközést, több vendek által lakott helységet nem keresett fel, mert azokban a szlovén érzelmű papok felbújtatták ellene a lakosságot. Obál újabb feljelentéseinek és hamis vádjainak döntő szerepe volt abban, hogy a belügyminiszter február 26-án elrendelte Mikes püspök őrizetbe vételét, majd a celldömölki bencés apátságba való internálását.

A Tanácsköztársaság március 21-i kikiáltása után Vas vármegyében is létrejöttek annak helyi szervei. A Károlyi-kormány alatt kormánybiztos-főispánként működő Obál Béla továbbra is megtartotta hatalmát, és Vas Vármegye Direktóriumának az elnöke, egyben a megye nemzetiségi népbiztosa lett. Hasonlóan Tkálec Vilmos nemzetiségi kormánybiztos-helyettes, aki ezután mint a „Vendvidékért felelős népbiztos-helyettes” Muraszombaton a nemzetiségi osztályt vezette, s egyben a Vendvidéki Direktórium elnöki tisztségét is betöltötte. Az ún. „Vendvidéki Kormány Bizottság” hatáskörébe a Muraszombati járásból 114, a Szentgotthárdiból 14, az újonnan alapított Belatinci járásból 28 község tartozott.⁵⁴

Intézkedéseiben Tkálec gyakran önkényeskedett, emiatt a direktórium egyik tagja a felsőbb szerveknél feljelentette, ezért valamelyest visszafogta magát. A vele kapcsolatba került tisztek, katonák bizalmát érezve azonban úgy döntött, hogy „a népek önrendelkezési jogára” hivatkozva megalakítja a Mura Köztársaságot. Tkálec terve valójában előremenekülés volt. Ez utóbbi nem volt véletlen, mert a magyar–stájer határ közelségét kihasználva, már hetek óta egyre nagyobb mértékű volt az iparcikkek Ausztriából való beszerzése, főként csempészete a vendvidéki súlyos áruhiány enyhítésére. A kezdetben törvénytelen egyéni vállalkozások hamarosan hivatalos jellegűt kaptak, mert Tkálec a teljhatalmú muraszombati direktóriumot is bevonta a stájerországi árubeszerzésekbe, sőt a jól jövedelmező csempészetbe is. Mindez a budapesti központi szervek tudomására jutott, amiért felelősségre akarták vonni. Tkálec ezért kettős játszmába kezdett. Felvette a kapcsolatot gróf Szapáry Lászlóval, aki egy ideje már együttműködött a szomszédos stájer

⁵² Zabolai gróf Mikes János Erdélyben, a Háromszék vármegyei Zabola községben született 1876-ban. Az innsbrucki egyetemen folytatott tanulmányai után, 1899-ben szentelték pappá. Ettől az évtől 1901-ig a székelyföldi Gyergyóalfaluban káplán, majd 1906-ig plébános. Ezt követően Székelyudvarhelyen volt plébános és főesperes. 1911. december 16-án X. Pius pápa kinevezte püspökké, majd 1912. január 6-án iktatták be a szombathelyi főpásztori székbe. Szolgálatá alatt egyházmegyéjében 7 új szeretetházat és 22 plébániát állított fel, s támogatta gróf Almásy László (1895–1951) Afrika-kutató expedícióját. Közben a Tanácsköztársaság idején, 1919. március-július között a Gyűjtőfogházban raboskodott. Később főszerepet vállalt IV. Károly első, 1921. márciusi visszatérési kísérletében (erről később szólunk). A két világháború között a püspök hajthatatlan legitimista volt, ami szerepet játszott abban, hogy 1935. december 31-én lemondásra kényszerült. A következő évben XI. Pius pápa címzetes selimbriai érsekké nevezte ki. A Főrendház (1911–1918), majd a Felsőház (1927–1935) tagja, 1936-tól magyar kir. titkos tanácsos. Mikes János 1945-ben Répcseszentgyörgyön hunyt el.

⁵³ Bakó Balázs: Az ellenforradalmár püspök. Eljárás gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben. In: Vasi Szemle, 2007. 1. szám, 75. old.

⁵⁴ Göncz L., i. m. 50. old.

(ausztriai) politikai és katonai erővel. Arra kérte a gróft, hogy segítse a fegyveres ellenállás megszervezésében, illetve az elképzelései megvalósításához kapjon pénzt és harci eszközöket.

Amikor Tkálecz érzékelte, hogy már elkerülhetetlen az összeütközése a Tanácsköztársaság legfelsőbb szerveivel, és a tervéhez több község vezetését is megnyerte, egyoldalúan bejelentette a Vendvidék Magyarországtól való elszakadását. Majd 1919. május 29-én a muraszombati Dobray Szálloda erkélyéről kikiáltotta a Mura Köztársaságot, vendül a Murska Republikát, amelynek területe magába foglalta volna Vas és Zala vármegye vendek által lakott kb. másfélszáz települését. Az „új állam” elnökének (természetesen) Tkálecz Vilmos hajdani kántortanítót, tartalékos főhadnagyot választották meg, aki az eseményekről táviratban tájékoztatta a budapesti állami szerveket, köztük a Külügyi Népbiztosságot. A Kun Béla külügyi népbiztosnak küldött sürgönyében azt közölte, hogy a Vendvidék azért alakult önálló köztársasággá, mert a nép nem rokonszenvez a kommunista elvekkel, és Ausztriától kéri, várja a segítséget. Ezenkívül Kun Bélával még azt is közölte, hogy a Mura Köztársaság békés, jószomszédi viszonyban akar élni Magyarországgal. Kérte a Forradalmi Kormányzótanácsot, hogy ne lépjen fel fegyveres erővel az új köztársaság ellen.⁵⁵

Az utóbbi megnyilatkozásokból egyértelműen kikövetkeztethető, hogy a csempészetbe keveredett Tkálecz egyéni haszonszerzése, illetve az általa vezetett direktóriumnak mint területnek és tagjainak az érdekei, számításai húzódtak meg az események mögött. Meglehetősen zavaros elképzeléseinek kívül a „Vendvidékért felelős népbiztos-helyettes”-nek, a Vendvidéki Direktórium és a Mura Köztársaság elnökének, azaz egy személyben Tkálecznak, egyáltalán nem volt kidolgozott terveze a Mura mentén élő vend (szlovén) nép nemzeti megmaradására, fejlődésére és jövőjére vonatkozóan. Talán tucatnyi követőjével együtt ő sem kapcsolódott a szlovén katolikus papság körében korábban megfogalmazott – már említett – törekvésekhez, autonómiajavaslatokhoz. Nem volt véletlen az sem, hogy a párizsi békekonferencián részt vett délszláv küldöttség Vendvidékért felelős szakértője, Matija Slavič nem tulajdonított fontosabb érdemeket Tkálecznak a szlovén nemzeti eszme erősítésében, és a Vendvidék Magyarországtól történő elszakításában.

Joggal szűrhető le, hogy vend származása ellenére, a direktórium elnök törekvéseinek nem volt tudatos

szlovén nemzeti alapja, csak éppen ebben az időszakban tevékenykedett a népe által többségben lakott Vendvidéken. Tkálecz azért kiáltotta ki a vendvidéki államot, hogy az egyéni céljaira felhasználva elkerülje a Tanácsköztársaság vezetésének egyre inkább fenyegető számonkérését. Szó sem volt tehát arról, hogy a Mura Köztársaság a Mura mentén élő vend népközösség önállósulási törekvéseit, vagy az újonnan létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz való csatlakozási szándékot fejezte ki, mint azt egyes szlovén történészek vagy más kutatók előszeretettel sugallják.

A Kun Bélának küldött sürgönyében említett, Ausztriától várt segítséggel kapcsolatban Tkálecz már másnap, május 30-án az osztrák körökkel is felvette az érintkezést. Közölte velük, hogy várja a megígért támogatást. Ezzel a saját menekülési útvonalát is előkészítette, mert a további fejleményekkel már alig törődött. A feleségét és a könnyen mozdítható vagyontárgyait átszállította Grácba,⁵⁶ a Mura Köztársaságot pedig egyszerűen a sorsára hagyta.

Az „új állam” fő haderejének elsősorban a Muraszombaton állomásozó, Pernecky Jenő százados vezette kb. 300 fős, néhány géppuskával is felszerelt alakulatot tekintették. A százados nevéhez fűződött az öt hónappal korábban, 1919. január 3-án vívott ún. „muraszombati csata” irányítása, amikor katonáival a Vendvidék központjából kiverte a szerb megszállókat. Pernecky átvette a térségében állomásozó fegyveres erők parancsnokságát. Egyébként Tkálecz elsősorban azzal nyerte meg a muraszombati helyőrség tisztjeit és közlegénységét, hogy Szapáry gróf közbenjárására a bécsi ellenforradalmi Antibolsevista Comitétől nagyobb összegű pénzt, az Osztrák Keresztényszocialista Párt gráci szervezetétől fegyveres támogatást kapnak.⁵⁷ A Mura Köztársaság hadereje azonban a várható túlerő miatt talán két napig tudta volna magát tartani. Tkálecz a Mura folyásán túl állomásozó szerb-horvát katonai alakulat parancsnoksága jóindulatát is igyekezett megnyerni, de elutasították.

A budapesti Forradalmi Kormányzótanács, illetve a Hadügyi Népbiztosság Zalaegerszegről és Győrből vezényelt vörös csapatokat a Vendvidékre, úgymond a rend helyreállítására. Az összecsapások május 31-én kezdődtek a Muraszombattól kb. 15 km-re északra fekvő Mátyásdomb községnél, a Muraszombat – Őrihodos vasútvonal félútján. Egy másik vörös alakulat Alsólendva felől tört előre a Vendvidék központja irányába, majd északról, a határmenti Gyanafalva

⁵⁵ Zsiga T., i. m. 1996. 65. old

⁵⁶ Göncz L., i. m. 59. old.

⁵⁷ A Vendvidéken és a Muraközben a tárgyalt időszakunkban lezajlott katonai és politikai fejleményeket, valamint a nyugat-magyarországi és a dél-magyarországi események között kialakult igen szoros összefüggéseket részletesen tárgyalja Fogarassy László: A magyar–délszláv kapcsolatok katonai története 1918–1921. In: Baranyai Helytörténetírás 1985–1986. Pécs. 1986. 537–574. old. (Baranyai Levéltári Füzetek 71. szám.)

térségétől is megindult a kömmün hadereje a Mura Köztársaság ellen. A Pernecky vezette csapatok ekkor már a magyar–stájer határ felé hátráltak, majd nem sokkal később a Gyanafalvától kb. 20 km-re, a Rába bal partján elhelyezkedő Feldbachban csatlakoztak Lehár Ferenc ezredes parancsnoksága alatt szerveződő magyar katonai különítményhez.

A proletárdiktatúra alakulatai június 3-án reggel vonultak be Muraszombatba, ahol nem ütköztek ellenállásba. Ezzel a Mura Köztársaság léte, anélkül, hogy bármiféle uralmat ki tudott volna építeni, véget ért. Bár a lakosság félve tekintett a bevonuló vöröskatonákra, a megtorlás elmaradt. A Mura Köztársaság elnökének, Tkálecz Vilmosnak és az „állam” néhány más vezetőjének sikerült Stájerországba menekülnie. A környékbeli lakosság is hamar megnyugodott, csupán annyi ellenállásról van ismeretünk, hogy az egyik Mura menti faluból néhány katona géppuskával a vörösökre támadott. Ezt úgy torolta meg a vörös-parancsnokság, hogy június 3-án és 4-én, néhány órán át ágyútűz alatt tartott négy falut (Barkóc, Korong, Muraszentes és Csendlak). Még hozzá úgy, hogy egyetlen személyt vagy nagyobb épületet ne találjanak el, csupán megfélemlítsék a lakosságot.⁵⁸

A muraszombati direktórium új elnöke, Révész Sándor gyorsan felmérte a helyzetet, és megállapította, hogy a járási székhely lakossága nem terhelhető ellenforradalmi büntetssel. Első parancsaként falragaszokon közölte, hogy a Tanácsköztársaság kormánya nevében általános amnesztiát hirdet mindazoknak, akik a „muraszombati ellenforradalomban” bármilyen formában érintettek. A katonákat sem bántalmazták, csupán arra buzdították őket, hogy a tisztjeiket, elsősorban Tkálecz Vilmos főhadnagyot fogják el. Révésznek hamarosan Budapestre kellett utaznia, ezért az ügyek intézését egy háromtagú direktóriumra bízta. Ez a testület a tekintélyes polgárok sorából túszoikat jelölt ki, akiknek naponta jelentkezniük kellett a direktóriumnál és a vörös őrségparancsnokságnál. Ez a sajátos állapot azonban csak kb. tíz napig tartott, amikor Révész visszaérkezett Muraszombatba, azonnal megszüntette az indokolatlan intézkedést.⁵⁹ Ettől eltekintve Muraszombaton a következő hetekben, a kömmün augusztus eleji bukásáig, a közállapotokra (a körülményekhez képest) a nyugalom volt a jellemző. Tkálecz Vilmos augusztusban ismét felbukkant a Vendvidéken, nyomban letartóztatták, az alsólendvai börtönbe zárták, ahonnan hamarosan Magyarországra szökött.

Az 1919. május 29. és június 3. között létezett Mura Köztársaság szinte észrevétlen megszűnése utáni

hetekben Muraszombaton és a tágabb Vendvidéken nem történtek említésre méltó események. A Tkálecz Vilmos tisztségébe lépett Révész Sándor direktórium elnök becsületes emberként nem követett el jogsértéseket. Erélytelenség vádjával többször fel-jelentették a felsőbb szerveknél, sőt uszítottak is ellene. Elsősorban Révésznek köszönhető, hogy a körülményekhez képest nyugodt állapotok uralkodtak a Tanácsköztársaság Vas vármegyei déli végvidékén, Muraszombaton és környékén.

A párizsi békekonferencia döntését megelőzően, 1919. augusztus 12-én, két héttel a proletárdiktatúra bukása után a délszláv királyi haderő már olyan jelentős erővel – 7 zászlóalj, 8 lovasszázad és 5 üteg – jelent meg a Lendvidék birtokbavételére, hogy a helyi lakosság már nem gondolhatott ellenállásra.⁶⁰ (Ennek ellenére három hónappal később, november 29-én, a magyar oldali Rédics községből egy félszázadnyi magyar határőr alakulat lépte át a demarkációs vonalat, és Lendvahosszúfalu, valamint Alsólendva helységeknél megtámadta a szerb megszállókat. A túlerővel vívott sikertelen összecsapásban öt magyar katona hősi halált halt. A szerb megszállók a helyi lakosságból 40 túszt szedtek, akiket szörnyen megkínóztak.)

A végleges magyar–délszláv államhatár rögzítésekor, 1919. augusztus 25-én a párizsi békekonferencia (természetesen) itt sem vette figyelembe a nyelvhatárt. Ennek következtében a Szentgotthárdi járásból három (Domonkosfa, Kapornak, Őrihodos), a Muraszombati járásból öt (Cserefa, Kisfalu, Kisszerdahely, Pártosfalva, Rátkalak) községet a délszláv államhoz csatoltak. E nyolc falu nyelvterülete a Zala vármegyei Alsólendvai járásban (székhelye Alsólendva) 20 színmagyar, illetve döntően magyar többségű településsel folytatódott, amelyeket szintén elszakítottak. Végül a szintén zalai Letenyi járásból még egy idekötődő színmagyar községet (Pince) is odarendeltek. Ezzel az összesen 29 magyar többségű község lakossága az 1910. évi népszámlálás szerint 18 330 fő volt, ebből 16 552 magyar (90,3%).

Az iménti 29 magyar településnek a szállásterülete Őrihodos színmagyar falu északi közigazgatási határától Pince községnek a Mura folyásáig húzódó déli határszakaszáig kb. 60 km hosszán és a falvak 10-15 km széles közigazgatási területsávján húzódott (kiterjedése kb. 750 km²), és az idegen állam szélén úgy tapadt az anyaország testéhez, mint kenyérhez a héja. További hat faluban a magyarság aránya 25-50 % között mozgott, néhány más településen ennél kisebb arányú volt. A trianoni diktátummal a délszláv államhoz rendelt a Lendvidék, illetve a Hetés kistájakkal a mai Muravidéken 1910-ben a 90 359 fős összlakosságból 20

⁵⁸ Göncz László: *Muravidék, 1919. A proletárdiktatúra időszaka a Mura mentén és a vidék elcsatolása*. In: *Vasi Szemle*, 2001. 2. szám, 155-156. old.

⁵⁹ *Uo.* 156. old.

⁶⁰ Fogarassy László: *A Magyar Tanácsköztársaság vörös hadseregének köpcsényi védőszakasza*. In: *Soproni Szemle*, 1960. 3. szám, 253. old.

889 volt magyar nemzetiségű (23,1%).⁶¹ Ennek az elcsatolt, döntően magyarlakta tájnak a központja a sok évszázada vásáros hely, Alsólendva maradt. Lakossága az 1910. évi népszámlálás és közigazgatási állapot szerint 2729 fő, ebből 2375 magyar (87,0%), 283 vend, azaz szlovén (10,4%), 51 horvát. Például Lendvavásárhelyen 99,2; Kebeleszentmártonban 95,3, Bántornyán 78,3% volt a magyarság aránya, de a magyar nyelvszigetnek számító, legnépesebb Muraszombaton is elérte a 47,5%-ot, ahol a horvátsággal hasonló arányt alkotott (47,7%).⁶² Egyébként a magyarlakta Lendvavidék mellett 1919-ben a mai Muravidékhez rendelték a szomszédos kistáj, a Lendva folyó és a Kebele patak között 11 magyar községet magában foglaló Hetés nagyobbik részét is. Ekkor a következő hetési falvakat csatolták a délszláv királysághoz: Alsólendva, Bánuta, Lendvahídvég, Radamos, Zsitkóc, Göntérháza és Kámaháza. (Magyarországnál maradhattak: Bödeháza, Gáborjánháza, Szíjártóháza és Zalasombatfa.)

A szomszédos vidék, az Árpád-kortól Kolon, majd Zala vármegyéhez tartozó, a Dráva és a Mura folyása által közrefogott háromszög alakú táj, a Muraköz (horvátul Medjumurje, Međimurje) 750 km² kiterjedésű területe (történelmi mértékkel) csak egy röpke időszakban volt Horvátország része. Hazánk és Szlavónia, majd a horvát társállam között már az Árpád-kortól mindig a Dráva volt a természetes határ. Kivéve, amikor a magyar forradalom és szabadságharc leverése után hazánkra rótt osztrák császári büntetéssel, 1850 és 1861 között a történelmi Magyarországról más tájakkal együtt, időlegesen a Muraközt is leválasztották.⁶³ Egyébként az itt élő őslakos horvátok körében már századokkal korábban erős helyi tudat alakult ki, medjimureceknek, azaz muraközieknek nevezték, nevezik magukat. A horvát és a magyar lakosság sürgetésére I. Fesrenc József császár 1861. január 17-én elrendelte a Muraköz visszacsatolását Zala vármegyéhez, amely március 11-én meg is történt. Ezzel az uralkodó is elismerte, hogy az ideiglenes horvát birtoklásnak nem volt semmilyen jogalapja.⁶⁴ Így történelmi-jogi szempontból az 1918. október 29-én a történelmi Magyarországtól egyoldalú horvát felmondással elvált és a délszláv királysághoz csatlakozott Horvátország kapcsán a Zala vármegyéhez tartozó Muraköz elszakítása is a trianoni diktátum sok más igazságtalan döntéseinek a sorába tartozik.

A mai Muraköz nagytáj 1919-ben Zala vármegye Csáktornyai (72 község) és Perlaki járásából (33),

jelentéktelen részben a Nagykanizsai járás elcsatolt töredékéből (6164 kat. hold) alakult ki. Így a történelmi Muraköz területe csekély mértékben, 785 km²-re nőtt. Időközben 1910-ben, az itt elhelyezkedő 105 településen 93 283 lakost számláltak össze, akiknek túlnyomó része horvát volt, és csak 7706 magyar (8,3%). A magyarság a Csáktornyai járás 7 községében lakott jelentősebb számban a járási székhelyen, Csáktornyán kívül (itt 2433 magyar élt, a népesség 46,7%-a). A hat falu lakóinak a száma azonban kevés (165 és 788 fő közötti), és ezekben a magyarság aránya csak 21,1 – 45,4%-ot tett ki. Összes lakosukból (2564 főből) ekkor csak 744 a magyar (29,1%). A Csáktornyai járásban egyetlen falu, az éppen mindössze 59 lakosú Hétház volt döntően magyar ajkú (93,2%). A magyarság szempontjából a második legnépesebb hely a Mura és a Dráva torkolatánál átellenben fekvő, de az impériumváltozásig a Nagykanizsai járáshoz tartozó Légrád nagyközség, ahol a 2896 fős lakosság egyharmadát (940 fő, 32,5%) alkotta.⁶⁵ Ezzel az 1919. évi elcsatoláskor a muraközi magyarság lélekszáma 8646 főre emelkedett.

A történelmi irodalomban már az 1980-as években közkeletűvé vált az a megállapítás, hogy a párizsi békekonferencia két városért és közvetlen környékükért cserébe, fájdalomdíjként csatolta a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz a zalai Muraközt és a zalai-vasi Vendvidéket. A délszláv állam az erélyesen követelt bánági Temesváráért kapta meg kárpótlásul a Muraközt. A Béga-csatorna mellett elhelyezkedő Temesváron a szerb megszállás idején, 1918. december 21-én népszámlálást is tartottak, amikor a 72 555 fős polgári lakosságának a nemzetiségi összetétele a következő volt: 56,6% magyar, 27,5% német, 8,1% román, 3,6% szerb, 2,9% zsidó (ez összesen 98,7%), a többi egyéb.

A másik elveszített „délszláv” település Karintia tartomány fővárosa, Klagenfurt volt, a Dráva felső folyásától valamelyest északra. Az országrész déli határán már a háború végétől egyre nagyobb területeket foglaltak el az oda betört szerb-szlovén katonai egységek, ezért 1918. december elején a tartományi főparancsnokság az ellenállás mellett döntött. Az összecsapások után 1919 januárjában fegyverszünetet kötöttek, amelyet a szerbek április 29-én megszegtek. Támadást indítottak és Klagenfurtot is elfoglalták. A várost azonban a párizsi békekonferencia utasítására ki kellett üríteniük.⁶⁶ Klagenfurtért cserébe a győztesek ezután rendelték a délszláv királysághoz a Lendvavidéket és a Vendvidék déli részét.

⁶¹ A magyarság települési viszonyai a megszállt Délvidéken. Pogány Béla kiadása. Bp. 1941. 34-35. old. (A továbbiakban: Pogány B.)

⁶² Magyarország Közigazgatási Atlasza 1914. i. m. 91., 94., 121., 130., 137. old.

⁶³ A magyar béketárgyalások. II. köt. 1921. i. m. 63. old.

⁶⁴ Botlik J. – Csorba B. – Dudás K., i. m. 65. old. Lásd bővebben, Fára József: Muraköz történetének rövid foglalata. In: Vasi Szemle, 1942. 3-4. szám, 101-119. old.

⁶⁵ Pogány B., i. m. 34.-35. old.

⁶⁶ Zöllner, Erich: Ausztria története. Bp. 1998. 373-374. old.